

**BELASTINGCONSULENTENDAG '74**

Prof. Dr. D. Brüll  
Fiscale mythologie

**FED**

Nederlandse Federatie  
van Belastingconsulenten

# Fiscale mythologie

Prof. dr. D. Brüll

## Woord vooraf

Indien het gesproken woord in druk verschijnt, is het gebruikelijk om wat onuitgesproken bleef – hetzij wegens tijdgebrek, hetzij omdat de spreker door zijn geheugen in de steek werd gelaten – eenvoudig weer in de tekst te vlechten. Gelet op de reacties, die mijn lezing heeft doen ontstaan, geef ik er de voorkeur aan om het gesprokene en onuitgesprokene strikt gescheiden te houden. De lezer kan dan beter beoordelen of de reacties adequaat waren.

In de eigenlijke tekst zijn slechts die stilistische wijzigingen aangebracht, die uit het verschipt tussen spreek- en schrijftaal voortvloeien. Delen, die wel op het programma stonden maar niet zijn uitgesproken, zijn in afwijkend lettertype gezet. Ook wat thans als voetnoten verschijnt kwam in het betoog niet voor.

Zoals bekend, is het voor de fiscale adviseur doorgaans onwenselijk, dat zijn belevenissen met ambtenaar en rechter in het openbaar worden gebracht. In de tijd, waarin ik nog als belastingadviseur optrad, bestond dan ook de afspraak met mijn werkgever, dat ik zonder toestemming niet over concrete mij in dienstbetrekking ter kennis gekomen gevallen mocht publiceren. Omdat mij gebleken is, dat omtrent de herkomst van in de tekst vermelde gevallen gissingen worden gemaakt, stel ik er prijs op te verklaren, dat de concrete door mij vertelde gevallen niet in uitoefening van mijn dienstbetrekking zijn vergaard.

## I. Inleiding

*Meneer de voorzitter, dames en heren!*

Bij een buitenissig onderwerp hoort een inleiding, zij het alleen maar om te trachten een aantal misverstanden bij voorbaat te voorkómen.

Want als een lezing over goed koopmansgebruik is aangekondigd, weet in dit gezelschap iedereen waar het over zal gaan. Maar mythologie?

Op althans één mogelijk misverstand was ik echter nog niet gekomen, tot U, meneer de voorzitter, zojuist het woord nam en over ons, sprekers, repte als over dwangarbeiders: de mythe, van de fiscale VIP's, die in werkelijkheid slaven van hun werkgevers zijn.

En toch staan wij daarmee al vlak bij de misvatting, die ik van het begin af aan zou willen uitbannen, namelijk dat mythe een fraaie term is voor leugen, een synoniem voor fabeltje. Dat ik met andere woorden met de titel fiscale mythologie zou bedoelen een exposé te geven van de leugens en fabeltjes, die in belastingland rouleren. Dat zou zeker geen on aardig onderwerp zijn, alleen het mijne is het niet. Maar ik kan U thans reeds voorspellen, dat men straks, ondanks alle waarschuwendende woorden, mijn verhaal toch zo zal interpreteren. Een schamele troost, dat ik dan het Pilatus-gebaar mag maken: mijn handen in onschuld wassen!

Mythen komen tot ons uit de nacht der tijden. Uit Babylon komt de mythe van Gilgamesj en Eabani, uit Egypte die van Isis en Osiris, Griekenland bracht ons de mythe van het Gulden Vlies. En zo overtuigd zijn wij, dat dergelijke verhalen verzinsels zijn, dat wij met stomheid zijn geslagen, als een Schliemann Troje ontdekt en ineens blijkt, dat de Ilias niet alleen een literair werk is, maar een stuk werkelijkheid weergeeft. Schrijden wij voort in de geschiedenis, dan worden wij gewaar, hoe sommige mythen tot in onze dagen invloed uitoefenen. Als wij zelf nog ondergaan hebben, welk onheil van de Nibelungen-mythos is uitgegaan, dan moet onherroepelijk de vraag rijzen: wat zijn mythen nu eigenlijk?

Wie onbevangen de werking van mythen gadeslaat, ontdekt in hen ideaalbeelden, Leitmotive, die hetzij individuele mensen, hetzij hele samenlevingen tot iets brengen dat wij, gezien vanuit de mens als een natuurlijk wezen, als on-natuurlijk moeten schetsen.

In de 19e en 20e eeuw is niets onbeproefd gelaten om oude mythen vanuit de heersende belangen-filosofie utilitaristisch te herinterpreteren. Waarom? Zodra een nieuwe mythe een oude verdringt, wordt de oude 'aangekleed', in termen van de nieuwe mythos uitgedrukt. Dat geeft aan de nieuwe mythe het monopolie van de waarheid, aan het verleden de geur van bekrompenheid en aan de tijdgenoten het veilige gevoel: kijk, de mensen zijn nooit anders geweest, alleen wat primitiever. Daarmee echter is de vraag niet opgelost, waarom bijv. destijds, gedreven door een mythe, de Kruisridders naar het Heilige Land trokken. Negentig procent ging ten onder aan ziekte en ontbering en een enkele keer op het slagveld. De tien procent die terugkwam, vond doorgaans zijn land geoccupeerd

door de 'rationele' achterblijvers.

Zo'n beeld stelt ons voor het raadsel van de mythos: deze tilt ons uit boven ons natuurlijke wezen met zijn zelfhandhavingsdrift, met zijn eigenbelang. Wij identificeren ons met een bepaald ideaalbeeld en worden in zoverre, om met de dichter A. Roland Holst te spreken, geroepen en gedreven. Die roeping, die gedrevenheid omvat méér dan de zintuiglijke werkelijkheid, méér dan het tel-, meet- en weegbare en onttrekt zich daardoor aan rationele interpretatie.

– om juist hierdoor een object van rationalisatie te worden. De laatste is geen verklaring, doch de poging om de oudere door de jongste mythe te verdringen.

Iedere generatie en iedere cultuurstroom opnieuw leeft in de veronderstelling, dat zij de wijsheid in pacht heeft, dat zij gekomen is aan het einde der tijden. Met deernis of spot wordt op oudere tijden met hun primitieve voorstellingen teruggekeken. Vol vermaak denken wij aan de Grieken, die de planetenbewegingen beschouwden als de gang van dronken Goden; wij hebben een meewarige blik voor het geocentrische wereldbeeld van Ptolemeus en vinden, dat Copernicus eens voor al de waarheid over de kosmos heeft verteld (al vallen details te verbeteren). Wij kunnen ons niet voorstellen, dat men over korte of lange tijd even meewarig zal grinniken over diens (en ons) wereldbeeld.

Want wij gaan er als vanzelfsprekend van uit, dat wij aan het einde van de wetenschap en aan het einde van de geschiedenis zijn gekomen. Wie over het jaar 2000 schrijft, extrapoleert het heden: de mens zal dan net zo denken en voelen als nu. In dit licht zien wij ook de mythen. Zij komen tot ons uit een verre, voltooid verleden tijd, toen de mensen weliswaar op dezelfde wijze, maar nog niet zo goed konden denken als wij. Wij mensen uit de 20e eeuw hebben geen mythen meer nodig.

En daarmee ben ik bij het begin van mijn onderwerp. Geen samenleving kan het stellen zonder mythe, geen groep en zelfs geen gezin. Deze opvatting moge nog eens onderstrepen, dat ik, over mythen sprekende, een concrete, onontbeerlijke kracht op het oog heb en bepaald niet iets, waar ik negatief tegen aan kijk. De mythe is het vaste punt, het punt van Archimedes, dat ons zekerheid biedt en van waaruit wij de hele wereld zien en interpreteren. Ieder verschijnsel wordt in de mythe gepast, zonder dat de mythe zelf wordt uitgesproken. Hij leeft in de halfbewuste sfeer als wilsbepalende kracht en slechts door deductie valt hij uit de zich telkens herhalende stereotype beelden af te leiden.

Hier ligt echter ook de grote moeilijkheid voor ons onderwerp. Alles

is zo vanzelfsprekend, dat wij nauwelijks in staat zijn eigentijdse mythen te onderkennen. Voor de bewustwording is afstand nodig. Dat kan afstand in de *tijd* zijn: de mythen van het verleden worden duidelijker, naarmate zij minder aanrakingspunten met onze huidige samenlevingsvormen hebben.

Daarom zijn wij zo goed op de hoogte van de mythe en zijn doorwerking tot in het dagelijkse leven in het Inka-rijk: de Spaanse geleerden, die met de veroveraars meekwamen, vonden een hoge cultuur, die zover van hen afstond, dat zelfs en juist de meest alledaagse handelingen en gedragingen dermate verbazingwekkend waren, dat zij de moeite waard waren om te worden opgetekend.

Het kan ook ideologische afstand zijn: wij hebben weinig moeite met de marxistische 'mythe' van de in wezen goede mens, die slechts door de economische verhoudingen geperverteerd is; evenmin heeft men in het Oosten veel moeite met onze kapitalistische 'mythe' van de in wezen egoïstische mens, wiens egoïsme dank zij een onzichtbare hand tot maximale welvaart van allen leidt.<sup>1</sup>

En omdat de kenbaarheid van eigentijdse mythen op zo grote moeilijkheden stuit, is – straks mag U dit argument tegen mij gebruiken! – uiterste waakzaamheid geboden ten aanzien van beschrijvingen van mythen van de eigen tijd. Wij behoeven alleen maar aan Alfred Rosenberg te denken. Zijn 'Mythos des zwanzigsten Jahrhunderts' was geen mythe maar manipulatie, resp. een poging om een zelfbedachte 'mythe' met geweld in te voeren.

Is het uitgangspunt, de mythos, eenmaal aanvaard, dan is deze niet alleen innerlijk sluitend, rationeel. Er kan ook ieder schijnbaar afwijkend fenomeen moeiteloos in de mythe gepast worden. *Van binnenuit* is de mythe rationeel.

Dit betekent, dat wie bepaalde gedragingen als mythisch aanwijst, onmiddellijk, en zelfs terecht, op hun rationele karakter kan worden gewezen. Gezien van binnenuit is de mythe niet nodig voor de verklaring van de fenomenen.<sup>2</sup>

Psychiatrisch zou men daarom wellicht geneigd zijn om van een gesloten paranoïde systeem te spreken, ware het niet, dat paranoia een zogenaamd gezond alternatief veronderstelt. En het is juist dit criterium, dat ik U bij voorbaat wilde ontnemen. Niet alleen kan men ten aanzien van de mythebepaaldheid niet van een gezond alternatief spreken zonder dat dit aan een andere mythe ontleend is; het ligt zelfs in het wezen van de mythe dat

er – alweer: van binnenuit – geen alternatief is. Hier ligt het wezenlijke verschil met de ideologie.

Ideologieën bestrijden elkaar te vuur en te zwaard, en kunnen nochtans onder het dak van één mythe leven. Dat zien wij zich thans afspelen tussen Oost en West. Ideologie is altijd middel tot doel, schetst daarom steeds in zwart-wit, redeneert daarom altijd digitaal: het ene òf het andere; wie niet voor ons is, is tegen ons. Het kenmerkende van de mythe is, dat zij geen buiten kent en daarom ook niet het probleem binnen-buiten, niet het alternatief. De mythe is doel en actie tegelijk, is de bewegende kracht zelve, is existentieel. Daarom kan beschrijving van eigentijdse mythen niet anders dan op weerstand stuiten: iets beschrijven vooronderstelt namelijk een standpunt buiten het object. Daarom wordt beschrijving – in zekere zin terecht – als een aanval opgevat: iemand heeft zich buiten de mythe geplaatst. Dat kan en mag niet, en ware het alleen, omdat het de zekerheid en vanzelfsprekendheid van het bestaan aantast.

Daarmee zijn wij dan zo ver, dat wij aan de term ‘mythologie’ nadere inhoud kunnen geven. Leidt U die vooral niet af uit zijn (overigens onjuist gevormd) negativum ‘Entmythologisierung’. Mythologie is de kennis, de kunde van mythen, meestal (begrijpelijkerwijze) bedoeld als eertijdse mythen, maar in principe ook van hedendaagse. Deze tak van wetenschap houdt zich, behalve met de zuivere beschrijving, bezig met vragen als

- door welke mythen worden/werden wij beheerst?
- in hoeverre komt de mythe met de werkelijkheid overeen?
- hoe lost men conflicten op als mythe en werkelijkheid botsen?
- met welke middelen handhaven zich mythen?

Vooraf op de formulering van de laatste vraag wil ik met enige nadruk wijzen: handhaven *zich*. Ik verwerp namelijk ten enenmale de theorie van de boze samenzweerders; die hoort thuis bij de ideologie. In elke mythe zijn ingebouwd processen en procedures, die zelfhandhaving willen verzekeren.

Tenslotte dan de *fiscale* mythologie. Gezien vanuit de mens als natuurlijk wezen is ook belastingbetaling een uiterst onnatuurlijke bezigheid. Vroegere beschavingen waren zich daarvan zeer wel bewust en zonden voor de inning huurlegers of verpachtten de bezigheid aan tollenaars, die het bezit met geweld afpakten. Is belastingbetalen op zichzelf al onnatuurlijk, nog onnatuurlijker is, als de burgers ruim de helft van het netto nationale produkt aan de overheid afstaan.

Wellicht zullen er eens generaties komen, die ons jaarlijks of maandelijks of incidenteel ritueel met dezelfde ogen gaan beschouwen als wij het sjouwen van de stenen voor de bouw van de pyramiden. Ik doe niet mee aan dit onderdeel van onze hedendaagse mythos, dat ons vertelt, dat bezitsafstand om niet in strijd is met het egoïstische wezen van de mens. Schenken behoort ook tot zijn wezenstrekken en er zijn zelfs culturen, die dit aspect tot mythe hebben verheven. Ruth Benedict beschrijft in 'Patterns of Culture' zo'n samenleving: de Kwakiutl. Maar gedwongen bezitsafstand om niet, althans zonder direct aanwijsbare tegenprestatie, is tegennatuurlijk. Nochtans komt échte sabotage nauwelijks voor.<sup>3</sup> In tegendeel.

Wij zien 't echter gebeuren, dat die partijen, die verhoging van de collectieve sector, lees: belastingverhoging, in hun vaandel schrijven, een groeiend aantal stemmen krijgen. Zo'n fenomeen nu wijst op het bestaan van een mythe. Ik schat namelijk het inzicht van de gemiddelde kiezer niet zo hoog, dat hij ontdekt heeft, dat sedert de tweede wereldoorlog de stijging van de belastingdruk het sterkst was onder die regeringen, waarin de partij zitting had, die belastingverlaging tot haar periodiek weerkerende verkiezingslogan heeft gemaakt. En daarom zal een mythe nodig zijn om de mensen zich zo te doen gedragen. Wat zijn dat voor mythen?

¶ Dat belastingbetaling iets onnatuurlijks is, is natuurlijk geen nieuws. Schmölders<sup>4</sup> heeft op dit gebied uitstekend werk verricht. De hele lachspiegel van het spel tussen heffer en betaler komt aan de orde, met een zekere humor zelfs – al weet ik niet zeker of zijn betoog misschien alleen op mij humoristisch overkomt. Schmölders is het namelijk bittere ernst: zoals de titel reeds aangeeft, gaat hij op zoek naar de verloren onderdaan. Hem beweegt de vraag, hoe door middel van Verhaltensforschung de middelen kunnen worden opgespoord, die de overheid in staat zullen stellen om bij de burger de remmen tegen het belastingbetalen weg te nemen: gegeven dat er tolerantiegrenzen bij de burger zijn, hoe verschuif ik die, hóe neem ik die weg? En daarmee ontpopt zich ook Schmölders als de door de mythe gevangen onderdaan, die zijn overheid aan instrumenten wil helpen. Maar de gevangene van de mythe kan de mythe niet beschrijven. Zijn critiek beweegt zich, gelijk in de communistische landen voorgeschreven en hier gebruikelijk, binnen de Generale Lijn.

Ook echter is met het voorgaande de moeilijkheid van ons onderzoek aangegeven. De omvang en de aard van onze belastingheffing mogen tot de meest karakteristieke fenomenen van onze samenleving behoren, het is duidelijk, dat zij nimmer doel in zichzelf kunnen zijn. Dat betekent, dat als wij in belastingland mythen tegen mochten komen, deze geen zelfstandig bestaan leiden, doch voortspruiten uit een basismythe, die onze samenleving beheerst; sub-mythen, zo men wil, zoals de Griekse mythos

beneden de Olympiërs ook ondergeschikte Goden en Halfgoden kende.

Het zou natuurlijk wel zo verstandig zijn, als ik nu eerst systematisch deze basismythe met U ging behandelen. Maar daarvoor bent U niet gekomen. Aan de andere kant heb ik enkele uitgangspunten voor goed begrip van mijn verhaal eenvoudig nodig en zo kies ik de middenweg van enkele aanduidingen, net genoeg, naar ik hoop, om U het hoe en waarom duidelijk te maken.<sup>5</sup>

De basismythe van onze samenleving is, dat de staat de hoeder is van het Algemene Belang en dat er geen andere hoeders van dat Algemene Belang zijn. Het Algemene Belang staat tegenover het particuliere belang van zijn onderdanen, gelijk sociaal staat tegenover egoïstisch. Het hoederschap geeft aan de staat het recht om alom en overal in te grijpen waar Algemeen Belang gemoeid is – en dat is overal het geval. Het geeft derhalve ook het recht om zich voor dit ingrijpen de vereiste middelen te verschaffen. Niet anders dan door dit hoederschap kunnen de onderdanen in vrede met elkaar leven.

Dit is de mythe van de eenheidsstaat, die op een heel wonderlijke wijze voor het eerst vertolkt is in de tijd, toen de eerste (moderne) eenheidsstaten begonnen op te komen: door Hobbes in zijn 'Leviathan'. Terwijl zij als drijvende kracht nadien aanwezig bleef, is zij min of meer uit het bewustzijn verdwenen, maar werd na de Tweede Wereldoorlog, zonder morele saus, hier en daar weer verwoord. Het meest bekende en overtuigende specimen hiervan is Orwell's '1984', waarbij ik het aan de smaak van de toehoorder overlaat hierin een caricatuur te zien dan wel een extrapolering van hetgeen reeds in onze samenleving aanwezig is.<sup>6</sup>

Vanuit deze basismythe volgen de submythen logisch en consequent. Tot de submythen behoren de belastingmythen. Uit het hele panopticum kan ik echter helaas slechts enkele met U bespreken.

## II. De mythe omtrent de belastingstructuur

Deze mythe luidt als volgt: Wij leven in een Westerse industriestaat. Geleijk in andere vergelijkbare landen is het normaal, dat  $\pm 30\%$  van het netto nationaal produkt als belasting wordt geïnd. De parlementaire democratie zorgt er (o.a.) voor, dat



- de belastingen op rechtvaardige wijze over de bevolking worden verdeeld, dat wil zeggen zodanig, dat de sterkste schouders de zwaarste lasten krijgen te dragen;
- een zekere herverdeling van particuliere inkomens en vermogens plaatsvindt;
- gerichte maatregelen - belastinginjecties of andere belastingpolitieke maatregelen - als instrument worden gehanteerd zodanig, dat een onder de gegeven omstandigheden optimale welvaart wordt bereikt<sup>7</sup>;
- daarbij aan de burgers de, gegeven de omstandigheden, optimale rechtsmiddelen ter beschikking worden gesteld.

Alleen al deze punten zouden stof genoeg opleveren voor minstens vijf lezingen en ik kan de problematiek dan ook niet meer dan aanstippen.

Om te beginnen iets over de *zin*, de functie van deze mythe. Anders dan de basismythe, die zin in zichzelf bezit, heeft de submythe slechts afgeleide betekenis, een dienende functie. De vraag naar de zin is derhalve legitiem.

Deze zin zou aldus omschreven kunnen worden:

- Wat alom in vergelijkbare landen geschiedt, is psychisch aanvaardbaar gelijk een natuurverschijnsel. Het wordt tevens mentaal verdedigbaar, zoals uit het electorale gedrag blijkt. De gedachte aan een andere belastingstructuur komt hierdoor niet eens op. Men stelle zich voor, wat onze regering op vragen van Kamerleden zou moeten antwoorden, indien bij ons de druk dubbel zo hoog dan in de omringende landen zou zijn! De befaamde en veelzeggende kreet 'moeten we weer zonodig vooroplopen' geldt ook voor dit onderwerp. Het is prettig 'normaal' te zitten; 't is zelfs rustig, dat het niet anders kan dan het is.
- Er ontstaat een gevoel van verdelende rechtvaardigheid, dat met zich meebrengt, dat men vindt, dat althans de ander zich keurig van zijn fiscale verplichtingen heeft te kwijten. Het verdedigen van ontgaan, laat staan van ontduiken van belasting geldt dan ook als zeer onfatsoenlijk. De algemene stemming roept bij de fraudeur en slimmerik een zeker schuldgevoel op. Ook dat is functioneel: geen betere functionaris dan wie boter op zijn hoofd heeft.
- Het zich in het bezit weten van rechtsmiddelen tegen de overheid doet bij de burger het gevoel postvatten als rechtssubject te worden aangesproken. Dit heeft een identificerende invloed - 'mijn overheid' - en roept de maatschappelijke aanvaardbaarheid op van optreden tegen eigen richting (fraude). Hoe diep dit gevoel zit, proeft men als men een

Nederlander tegenover een buitenlander hoog hoort opgeven over de rechtsmiddelen, die hij als Nederlandse burger heeft.

Laten wij thans, na deze lapidaire opsomming, enkele aspecten van de *werkelijkheid* gaan bekijken. In hoeverre komt de mythe met de werkelijkheid overeen?

a. Beginnen wij met de omvang van de belastingdruk. Deze was in 1973 57,8% van het netto nationaal inkomen tegen factorkosten.

Het bedrag is als volgt te berekenen:

In miljarden guldens is geheven

rijksbelastingen	44,5
gemeentelijke belastingen	0,47
waterschappen	0,22
publiekrechtelijke lichamen	0,16
sociale lasten	28,7

Voorts vond een reële vermindering van de overheidsschuld door inflatie plaats:

totale overheidsschuld 1- 1-'73	68 585
totale overheidsschuld 31-12-'73	69 645

---

138 230

gemiddeld in '73 de helft of 69 115

bij 9% inflatie betekent dit een reële achteruitgang van 6,22

---

totale druk	80,27
Netto nationaal inkomen in 1973	138,8
Belastingdruk in procenten derhalve	57,8

Bij de berekening van de druk is niet in aanmerking genomen wat is opgelegd door semi-overheidsinstellingen. Ook hun schulden bleven buiten aanmerking. Om de werkelijke druk te berekenen, zouden bovendien de vermelde lasten vermeerderd moeten worden met de kosten, die de inning van de belastingen voor de betalers met zich meebrengen, dat wil zeggen het onbezoldigde ontvangerschap van de ondernemers en de netto-opbrengst van de belastingadviseurs. Nauwkeurige cijfers hieromtrent zijn (mij) niet bekend. Naar schatting zouden zij echter de belastingdruk reeds boven de 60% doen stijgen.

Dat wij desondanks van een druk van 30% spreken, is daarom nog geen leugen. Men heeft vele gezichtspunten, van waaruit men de feiten kan beschouwen. Indien men, ook voor dergelijke berekeningen, een formeel belastingbegrip wenst te hanteren, dan heeft men de omvang van de belastingdruk in eigen hand. De argumenten, waarom sociale lasten, waarom stille onteigening door inflatie zich van belastingen onderscheiden, zullen door de braintrust gehoorzaam geproduceerd worden.<sup>8</sup>

b. Men behoeft de herverdelende invloed van de belastingheffing niet uit te sluiten, om van een grote dosis scepsis te gewagen met betrekking tot de verdelende rechtvaardigheid. Reeds Kaldor<sup>9</sup> noemde de hele top-

progressie 'a red herring'. Het is een dierbare voorstelling, die voor zgn. rechts en zgn. links even onmisbaar is: 'rechts' om een emotioneel beroep op het bezitsinstinkt te doen van alles wat 'zichtbaar' belasting betaalt en zich derhalve uitgekleeft voelt; 'links' om met de roep om hogere progressie op de afgunstgevoelens te werken van hen, die onzichtbaar belasting betalen en derhalve geen idee hebben hoe groot de bijdrage in werkelijkheid is die van hen komt. Wellicht zou zelfs een doorzichtiger aanduiding zijn voor wat nu rechts en links heet in de politiek, om de bevolking te verdelen in zichtbare en onzichtbare belastingbetalers. Schmölders merkt niet voor niets op, dat de zichtbare betalers de enigen zijn, die wellicht in opstand zouden kunnen komen. Wij hebben de bevestiging in de laatste weken gezien: de dreiging met burgerlijke ongehoorzaamheid door onze open belastingbetalers, de zelfstandigen.

Dit dubbele systeem werkt uitstekend. De werkelijkheid erachter is, zoals ik vroeger al eens opmerkte <sup>10</sup>, dat de inkomstenbelasting op vermogensinkomsten op grote schaal wordt ontgaan, die op arbeidsinkomsten op niet minder grote schaal wordt afgewenteld. Het eerste behoef ik in dit gezelschap nauwelijks te staven: U houdt er allen een goed belegde boterham aan over.

Het tweede is wonderlijkerwijze eerst sedert kort tot het bewustzijn van de grote massa doorgedrongen. De belastingbetaler blijkt schoon te rekenen en het mentaal beleden onderscheid tussen directe en indirecte belastingen in de dagelijkse praktijk te negeren. Ook de overheid maakt overigens de directe belastingclaim tot een handelsartikel: soms noodt zij (art. 17 IB), soms dwingt zij (art. 18 IB) ertoe. De hele macrofiscale heffingsmethode<sup>11</sup> is op afwenteling gebaseerd.

En laten wij de aandoenlijke zorg voor de minst-draagkrachtigen niet vergeten. De begeerte om met grote koppen in de dagbladen te kunnen adverteren, dat weer eens iets voor deze of gene 'vergeten groep' is bereikt, heeft juist de belastingheffing van de minst-draagkrachtigen tot de meest ingewikkelde materie - LB, sociale heffingen, de marge-bepalingen in de IB - van ons toch al niet van eenvoud overlopende tableau fiscal gemaakt. Zij, voor wie het bedoeld is, begripen er in elk geval niets van. Zij plegen ook van al dat goeds weinig te merken. Objectief gezien heeft het meestal weinig om het lijf. Van het o zo sociale 4%-tarief in de OB bijv. (de wanhooft van vele detaillisten) is destijds uitgerekend, dat de invloed op het smalle budget zo gering was, dat je er zelfs geen querulant voor warm kon laten lopen. Dat neemt niet weg, dat door al deze goed gepropageerde maatregelen de kleine man zich mentaal getroost weet, dat een goede vader zijn zaakjes behartigt. Buiten het gebied van de mythe plegen we dat paternalisme te noemen. Erbinnen heet het: parlementaire democratie.

c. Tenslotte wat de rechtsmiddelen betreft: zij zijn op hun best een voorrecht voor de sterken. Er is enerzijds de onkunde bij de kleine man en bij de adviseurs, die hij zich kan veroorloven; en op onkunde staat een zware straf. Werkelijke deskundigheid, dat wil zeggen die, die zich meten kan

met de kundigheid van de inspecteurs, heeft een hoge prijs – dat weet u hier allemaal. Vertelt u mij niet, dat die ander zich toch tot zijn loonadministratie kan wenden. Het is een bar ingewikkelde heffing en de man, die haar administreert, is in de eerste plaats werknemer. Zijn belang is om met zijn baas op goede voet te blijven; dus moet zijn werk op tijd klaar zijn. Dat betekent, dat er geen tijd is voor het buitenissige geval; dat betekent ook, dat er geen trammelant met de inspectie mag komen, want moeilijkheden met de fiscus kosten zeeën van tijd. Het is voor hem veel efficiënter om als verlengstuk van de fiscus op te treden.<sup>12</sup>

Dan kan je misschien, als je tenminste lont ruikt, nog beter aan het loket verschijnen, de ontvangstzaal voor de kleinen in den lande. Al te veel verwachtingen koestere men echter niet. De moeilijkste belasting moet immers uitgevoerd worden met de minst opgeleide mensen. Dat is begrijpelijk, anders zou onze LB noodlijdend worden. Het gevolg is evenwel, dat voor een probleem, dat een geroutineerde belastingconsulent vele uren werk zou kosten, de loketambtenaar zonder spoor van aarzeling à bout portant de oplossing mededeelt.

Ook dat behoeft niet te verbazen; hij kent de wet niet, doch alleen zijn instructieboekje en herleidt alles tot wat daarin staat; in elk geval mist hij de tijd om het uit te (laten)zoeken. Hij heeft bovendien van beneden, van de ondeskundige loketklant, niets te vrezen, terwijl van boven moeilijkheden dreigen én als hij niet klaarkomt én als hij te weinig heeft gegeven. Wel heeft hij – door ervaring of scholing? – de handigheid om aan de belastingplichtige de overtuiging te geven, dat hij volgens de wet is behandeld. Onder de ‘gegeven omstandigheden’ ongetwijfeld de optimale oplossing.

Het onthouden van rechtsmiddelen is echter niet alleen een – bedroevende, maar technisch onvermijdelijke – aangelegenheid. Men kan het verschijnsel zeer wel ook vanuit de formele kant benaderen. Boeten bedreigen de contribuabele die zich niet aan de regels houdt, nooit de ambtenaar. De ambtenaar kan bij de aanslagregeling op twee stoelen gaan zitten (bijv. bij overdracht door moeder- op dochter NV van goodwill, waarvan de hoogte betwist is, de moeder voor het hoger getaxeerde bedrag aanslaan, de dochter de afschrijving op dit deel weigeren ‘tot op het ingediende bezwaarschrift is beslist’); de belastingplichtige staat een dergelijke methode niet ter beschikking. Onlangs nog heeft Begheyn in een prachtig artikel<sup>13</sup> – tot mijn vreugde ‘mythologisering’ genoemd – de eenzijdige termijn-poespas aan de kaak gesteld.

Soms ook eigenen zich de ambtenaren ‘rechts’middelen toe, die niet bepaald uit de wet voortvloeien. Onlangs nog is door de hoogste top het voorbeeld gegeven: de staatssecretaris heeft aan zijn ambtenaren voorgeschreven om in de kwestie van de Indonesische pensioenen aanslagen contra legem op te leggen en de afdoening van de bezwaarschriften aan te houden.<sup>14</sup>

Niets van wat ik verteld heb is nieuw. Iedere burger, ieder Kamerlid, iedere rechter kan weten, dat de belastingdruk de 60% nadert; hoe verbindt men dan mythe en werkelijkheid? Dat is eigenlijk heel eenvoudig.

De burger, die achterdochtig wordt, komt voor een dilemma te staan. Hij zal dan één van tweeën moeten doen. Hij kan bewust ja zeggen tegen de mythe. Hij maakt haar dan tot de zijne, identificeert zich uit overtuiging met haar. Hij is de ideale functionaris. Hij is met de mythe getrouwd, for better or worse. De bittere consequentie ervan is, dat hij de loopholes van de belastingheffing niet meer op kan zoeken zonder zware gewetenswroeging. Bij hem wordt de fiscale ondeugd tot een sociaal misdrijf. – Hij kan ook neen zeggen tegen de mythe. Dat heeft andere, maar niet minder nare consequenties. Dan gaan al zijn zekerheden verloren; dan wordt een persoonlijke inzet gevraagd om een nieuw vast punt voor zichzelf te scheppen, een nieuwe mythe, waartegen hij wel ja kan zeggen, maar die hem volkomen van de sociale samenhangen vervreemdt.

Daarom worden wij niet graag achterdochtig. Daarom geloven wij dissidenten niet graag, geloven liever degenen die hen verdacht maken ('door Moskou betaald'). En als wijzelf iets ontdekt hebben, maakt de overheid het ons gemakkelijk: zij heeft altijd wel een deskundige ter beschikking, die ons uitlegt, dat wij deze cijfers en deze fenomenen heel anders dienen te interpreteren. En het woord van de specialist lijkt op dat van de dokter: het is gezaghebbend en dus geruststellend. Wij hebben er niets op tegen weer in slaap gesust te worden, vragen er zelfs om. En wij geloven weer aan die 30%, verdringen dat van draagkrachtheffing weinig terecht komt, laat staan van *gerichte* herverdeling van het inkomen, en wij interpreteren al die 'onevenwichtigheden' van onze rechtsmiddelen weg. Onze rust is daarmee gewaarborgd, ons universum blijft bestaan – en ik zou de laatste zijn om iemand daarvan een verwijt te maken. Ik wil echter zelf wel graag mijn ogen open blijven houden.

Ik wil er nog een boeiend voorbeeld aan toevoegen, omdat het aantoont, dat het niet alleen de eenvoudigen in den lande zijn, die gevangen zijn van de mythe.

Op p. 50 van Vinke's rechtssociologisch onderzoek<sup>15</sup> wordt de uitslag van een enquête medegedeeld naar de kennis van de totale belastingdruk in procenten van het nationale inkomen. Slechts 10,8% van de ondervraagden bleek dit percentage bij benadering te weten; 21,7% bleek het zelfs met 30% of meer overschat te hebben en kreeg de qualificatie 'zeer slecht'. Met grote waarschijnlijkheid zou ik bij die laatste categorie zijn ingedeeld, omdat ik het officiële cijfer met . . . bijna 100% overschat zou hebben.<sup>16</sup>

### III. De mythen omtrent de personen

#### *1e. De mythe omtrent de belastingbetalers luidt:*

De gemiddelde belastingplichtige is een fatsoenlijke man, die het uiter-aard niet prettig vindt om belasting te moeten betalen, maar zich van zijn burgerplicht op correcte wijze kwijt. Natuurlijk komt hij zo af en toe in verleiding; dan heeft hij een vermanende blik nodig, die hij van inspecteur of rechter krijgt. Fraudeurs zijn een randverschijnsel, waarbij het kwaad zichzelf straft door angst voor ontdekking en/of slecht geweten.

De *zin* van de mythe is: de burger dient zich met deze fatsoenlijke man te identificeren (en 't is zelden moeilijk om zich met een fatsoenlijk iemand te identificeren). Hij moet ervan doordrongen zijn, dat hij uit de toon valt als hij fraudeert (want niets stimuleert fraude meer dan het idee dat 'iedereen' het doet), dat fraude niet alleen financiële schade (boete) oplevert, maar ook, en vooral, sociale. 'Misdrijf loont niet', zelfs als de fraude onontdekt blijft: er rest een schuldgevoel tegenover de samenleving omdat, zie boven, de heffing rechtvaardig is.

#### *2e. De mythe van de inspecteur luidt (waarbij 'inspecteur', gelijk in de volksmond, staat voor elke fiscale ambtenaar):*

De inspecteur is een correcte (de overeenkomst met de belastingplichtige!), onpartijdige, door geen enkel eigenbelang gestoorde ambtenaar, die slechts uitvoert wat de wet hem voorschrijft. Hij is voor de man in moeilijke positie de helpende vaderlijke vriend<sup>17</sup>, voor de man die de verleiding niet kan weerstaan het streng vermanende vaderlijke gezag.

De *zin* van de mythe is niet zo eenvoudig te schetsen. Die is er namelijk niet alleen ten behoeve van de ambtenaar zelf, maar ook ten aanzien van de belastingplichtige. Wie tegen 'zijn' inspecteur opziet als tegen een strenge, maar rechtvaardige vader, zal aan fiscale geintjes, ontgaan genaamd, een gevoel van schaamte verbinden. Dat kunt U tot in de literatuur vinden, hoewel niet altijd zo kras als het voorbeeld, dat ik in één van onze vakbladen ben tegengekomen<sup>18</sup>: Een belastingplichtige vraagt de redactie naar de houdbaarheid van een op ontgaan gerichte constructie. De redactie zegt er zo het een en ander over om te eindigen: wat zal uw in-

specteur er wel van denken, als hij straks onder ogen krijgt wat U gedaan hebt?

De functie van de mythe ten aanzien van de fiscale ambtenaren is uiteraard een andere. Bij hun bepaald niet aangename taak – jammer eigenlijk, dat wij hiervoor geen gastarbeiders kunnen gebruiken; reeds Frederik II van Hohenstauffen, de schepper van de eerste moderne eenheidsstaat, werkte liefst met geïmporteerde belastinginners – moeten zij zich met dit ideaalbeeld kunnen identificeren. Wie dat niet kan, dreigt ongeschikt voor zijn taak te worden, hetzij als robot (apparatsjik), hetzij als zenuwlijder. Want de fiscale ambtenaren hebben een taak waarom weinigen hen zullen benijden: dagelijks bedrogen worden en toch dagelijks opnieuw ongefrustreerd weer beginnen. Mijn krachten zou het te boven gaan.

Ook hier weer zien wij een voorbeeld, dat daar waar iets de natuurlijke krachten van de mens te boven gaat, de mythe te hulp wordt geroepen met een beeld, dat de mens een doel en innerlijke sterking geeft.

Hoe meer haat zij oproepen ('tolgaarders', 'bloedzuigers'), destmeer hebben zij een mythe nodig voor hun bedreigde sociale status. Tot in de kamerstukken toe komen wij deze mythische ambtenaar tegen: Bij de behandeling van het Ontwerp WARB kwam uit de Tweede Kamer de wens naar een tweede feitelijke behandeling van geschillen. De bewindsman antwoordde, dat er in feite reeds twee feitelijke instanties zijn; de behandeling in de bezwaarfase is de eerste.<sup>19</sup>

Daar hebt U de mythe ten voeten uit en opnieuw haast ik mij te zeggen, dat ik met mythe niet onwaarheid bedoel. Zowel de mythische belastingplichtige als de mythische ambtenaar *bestaan*. Ik heb zelf meegemaakt, dat ik ieder jaar opnieuw voor de volgende procedure werd geroepen: een kennis had zijn aangifte IB gereedgemaakt en vroeg mij te beoordelen of alles in orde was. En ieder jaar herhaalde zich dezelfde vertoning. Ik merkte op, dat dit en dat nog afgetrokken zou kunnen worden en het stereotype antwoord luidde: dat weet ik wel, maar ik zou niet willen, dat inspecteur X ook maar zou overwegen, of ik wellicht teveel aftrek.

En precies zo bestaat de mythische inspecteur. De zojuist genoemde X was er zo een. En ik wil graag nog een ander voorbeeld geven. Ik ging met hangende pootjes naar de inspectie. Dat is anders niet mijn gewoonte, maar er was wél reden voor. Ik was betrokken geraakt bij een echtscheiding en de ellendige gevolgen vandien. Als de fiscale wet zou worden toegepast, zou het verlaten gezin letterlijk op straat staan. Ik had een

ingenieuze constructie bedacht, zo lek als een mandje, en zei tegen de inspecteur: kijk, ik weet natuurlijk zelf wel, dat die constructie zwak is, maar *als* U wilt helpen, dan biedt zij U de gelegenheid. Zijn reactie was heel eenvoudig: ik heb geen constructie nodig om een gezin te redden. Hij legde eenvoudig de wet naast zich neer.

Ik zou U meer van deze mythische ambtenaren kunnen noemen – en waarschijnlijk zou het goed zijn als ik het deed – maar men weet nu tenminste, dat ik ook aan die kant niet fantaseer. Dat weet trouwens iedereen, die ooit wel eens Fray heeft horen vertellen over zijn ervaringen en gedragingen als inspecteur. Wie ze als 'tegenpartij' ontmoet, gaat gesticht naar huis. De moeilijkheden met hen ontstaan, als zij over de moraal van het vak horen praten. Zij kunnen zich namelijk gewoon niet voorstellen, dat er ook andere vakbroeders bestaan.

Daarmee zijn wij dan bij de *werkelijkheid* van het samenspel. Want hoezeer ook de mythe alom tot richtsnoer moge dienen, zij is een ideaal en de mythische ambtenaren zijn net zulke randverschijnselen als de mythische belastingplichtigen. De dagelijkse werkelijkheid is een andere. Zou de mythe niet zo zeer wortel geschoten hebben, ons gezond verstand zou het ons toeschreeuwen. Misschien zal men het zelfs mentaal willen beamen, maar het vlees is meestal sterker dan de leer. De eenvoudige waarheid is immers, dat de gemiddelde ambtenaar zich qua mentaliteit en moraliteit geenszins van de gemiddelde burger onderscheidt. Hun beider menschlich-allzumenschliche eigenschappen zullen door hun verschillende rollen op afwijkende wijze naar buiten treden, zij zullen elkaar, een laag dieper, nauwelijks ontlopen. Daarmee bedoel ik, dat *in verhouding* tussen de ambtenaren evenveel wonderlijke figuren gevonden zullen worden als tussen de belastingplichtigen. Laten wij eens een aantal typen bekijken.

- In de eerste plaats denken wij natuurlijk aan de bedriegende belastingplichtigen. De werkelijkheid is, dat onze fatsoenlijke burgers in grote getale frauderen. Ik ken er amper, die het, als zij hun kans schoon zien, kunnen laten. Het gaat daarbij heus niet alleen om de beunhazen in het ambacht. Het zijn Jan met de pet en Jean met de hoed op. Wij hadden een minister, die niet wist, dat je uit Baarle niet onbeperkt sigaretten mag meenemen en een hoogleraar in het strafrecht, die vond dat smokkelen geen misdrijf maar sport is. Wij voorzien de aangifte, precies als de zo zeer gelaakte verzekeringsmaat-



schappijen, van kleine lettertjes: het staat er wel, maar zo dat het niet opvalt. We sturen een dik boekdeel bij de aangifte mee, omdat we een goede kans maken, dat de inspecteur geen tijd heeft om het te lezen – dan heeft hij straks geen nieuw feit. We voorzien de afschrijvingsstaat van een in het oog springende fout – dat leidt de rijksaccountant van gewichtiger dingen af. We betalen voor meubilair om overdrachtsbelasting te ‘besparen’ – dit nog allemaal naast het jaarlijkse, tot gewoonte geworden ceremonieel om in bescheiden mate consumptieve uitgaven onder de aftrekposten te mengen en inkomsten te vergeten.

Dat zijn zo de gewone handigheden, de dagelijkse zonden in Zuidelijk jargon. De harde fraude, de listige opzet met goede camouflage om grote bedragen te ontduiken, is schaars. Het zijn de gevallen, die bij ontdekking voor de strafrechter komen of 100% boete krijgen.

Bestaat er ook een spiegelbeeld: de bedriegende ambtenaar? Jazeker. Het harde misdrijf is er even schaars als bij de contribuabelen, in verhouding van het aantal belastingbetalers tot het aantal ambtenaren gerekend. Maar het bestaat. Ik kwam het geval tegen van een ambtenaar, die een rijkschoolhouder in ruil voor gratis rijlessen laag beschreef en ik heb er van één gehoord, die in zijn ambtenaarsfunctie harde aanslagen placht op te leggen en in zijn vrije tijd tegen betaling adviezen verstrekke, hoe men onder die aanslagen uit kon komen. Nog eens, net als bij de burger is zo iets bij de ambtenaren randverschijnsel. Maar de kleine misdaad tiert er dan ook net zo welig, alleen vindt men die, door de andere rol, doorgaans op een wat ander terrein.

– Er zijn bijv. de chanterende ambtenaren – de meesten weten niet eens dat ze zich eraan schuldig maken.

Ook één procent kans op Richtige Heffing is een breekijzer als het om grote bedragen gaat. En wat denkt U van het gebruik van voorlopige aanslagen om de weerbarstige burger tot de orde te roepen? Neen, ik bedoel niet de gevallen, waarin steeds veel te weinig voorlopig is aangegeven. Voelt U eens mee met de consulent, die, toen hij terecht weigerde om aan de opdracht van een inspecteur te voldoen, te horen kreeg: in een andere zaak hebt U de inspecteur weer nodig. Ik ben de gemeenteambtenaar tegen gekomen, die naar aanleiding van een bezwaar tegen bouwterreinbelasting voor een aanhorigheid doodkalm mededeelde, dat als het bezwaar niet werd ingetrokken (en dan gegrond moest worden bevonden!) nooit meer een bouwvergunning voor de aanhorigheid zou worden verstrekt. Men leze met deze ogen nog eens het artikel ‘Fusies en overnemen van n.v.’s’ door Van Leeuwe.<sup>20</sup> En wat is het eigenlijk anders dan chantage, indien voor het in behandeling nemen van een verzoek om toepassing van de hardheidsclausule wordt geëist, dat eerst het beroepschrift wordt ingetrokken?

Ik wil U een heel befaamd geval niet onthouden. Er was eens een in-

specteur, die helemaal in strijd met zijn gewoonte een ton – het bedrag fantaseer ik maar – door zijn vingers moest laten glippen. Hij had gewoon geen rechts-been om op te staan en de tegenpartij bleef hard. Nu moest dezelfde belastingplichtige een paar jaar later bij dezelfde inspecteur zijn met een verzoek om herkapitalisatie. Het uur der wrake was gekomen: eerst de ton op tafel, anders onderteken ik het briefje niet.

Chanterende burgers heb je natuurlijk net zo veel, alleen komt die deugd in het fiscale spel minder tot zijn recht. Toch komt men ze tegen in de man, die op de inspectie met zijn relaties in Den Haag schermt en in Den Haag dreigt om zijn bedrijf naar het buitenland over te brengen 'en die arbeiders dan maar op straat te gooien'.

Men beweert dat de hele grote jongens daarmee wel eens succes hebben.

- Met onze man-met-de-ton zijn wij deels reeds bij een ander type beland: de rancuneuzen. Misschien hebt U 't destijds ook gelezen, de aanbeveling van een hoofdinspecteur aan het departement: kijk bij een verzoek om toepassing van de hardheidsclausule eerst naar het fiscale verleden van de man. <sup>21</sup>

Ik herinner me nog mijn eerste eigen aangifte. Toen de aanslag kwam, bleek flink geschrapt in de kosten van verwerving, o.a. de aanschaf van de Vakstudie. 'Ja, die zouden wij allemaal graag willen aanschaffen'.

Ik heb ook vele rancuneuze belastingplichtigen gekend. Ik herinner mij er zeer in het bijzonder één van. Nadat hij zich door de fiscus genomen voelde, zwoer hij het bedrag tien en twintigvoud terug te halen; hij had spoedig een verkoopmaatschappij in het buitenland.

- Een verwant soort zijn de gelijkhebbers à tort et à travers. Misschien was de man-met-de-ton wel meer van dat slag dan van het rancuneuze. Anderen weer zijn niet te onderscheiden van de bekrompenen – of zijn dat synoniemen? Ze komen desnoods voor drie kwartjes met vijf deskundigen voor het Hof<sup>22</sup> en dienen voor iedere Gulden een bezwaarschrift in. Zij zoeken het tegen ieder advies hogerop en schrijven desnoods aan de Koningin. Zij zijn er ook aan de andere kant van de groene tafel: moet de correctie van die ene post ongedaan worden gemaakt, dan zoeken we ter compensatie naarstig naar een andere; de aanslag *moet* goed geweest zijn. Op grond van een tip werd iemand aan de grens tot op het bot naar diamanten onderzocht. De tip was fout, waarvoor overigens iedere reiziger begrip zou hebben gehad, als hem dit zou zijn medegedeeld. Bij onze man werd echter (het was vóór de grote vrijstellingen) een niemandalletje gevonden, dat ter rechtvaardiging van de visitatie moest dienen.

Fijntjes is ook dit geval. Er was een geschil over de waarde van het woonhuis voor de VB. Op een dag en uur, waarop het beroep deze belastingplichtige nagenoeg zeker buiten 's huis houdt, rinkelt thuis de telefoon: 'Mevrouw, ik heb gehoord dat Uw huis te koop staat – wat is de vraagprijs?' 'O, is het niet te koop, zoudt U dan niet een prijs kunnen noemen waarvoor U 't eventueel kwijt zou willen?'. Jammer voor de inspecteur, dat de vrouw de stem achter de

gefingeerde naam herkende; 't was hem ontgaan, dat zij een inspecteursdochter was . . .

En wie wil niet een procedure winnen? Recht als 't even kan, met trucjes zo nodig? Van een rechter hoorde ik, dat een belastingconsulent met uitsluiting van vertegenwoordigingsbevoegdheid werd bedreigd, omdat hij een voorstelling van zaken had gegeven, die letterlijk niet onjuist was, maar kennelijk erop gericht een onjuist inzicht bij de raadsheren te doen ontstaan. Laten we eerlijk zijn, er zijn weinigen onder ons die in deze helemaal brandschoon zijn. De andere kant is het evenmin. Valt het u wel eens op, dat als terloops in het vertoogschrift op het fiscale verleden van de man wordt gewezen? En heel apart is de volgende casus: een inspecteur leverde bij het Hof een met de hand geschreven getuigenverklaring in. Bij onderzoek door de consulent bleek, dat slechts de, met dezelfde pen en inkt gezette, handtekening van de getuige was. De rest was van de inspecteur zelf.

- Dan hebben we de luie of onverschillige belastingplichtige: de wanhoop van U allemaal. Ik kende er één, die smeedt alles wat van de fiscus kwam in de prullemand, overschreed elke termijn en liet dwangbevelen en fiscale adviezen gelijkerwijze in een grote bak, tussen onbetaalde rekeningen en liefdesbrieven, verdwijnen: zoek het zelf maar uit. Aan de staat berokkenen zij weinig schade: die komt met boeten en ambts-halve aanslagen heus wel aan zijn trekken.

De onverschillige ambtenaar maakt meer brokken, en hij is geen schaars verschijnsel. Die 'vergeet' het afwijkingsformulier mee te sturen ('je brengt de mensen maar op ideeën' zoals ik letterlijk uit de mond van zo'n exemplaar optekende); die legt een aanslag op 'aan de hoge kant', want 'als hij te hoog is piepen ze wel' – vandaar de term knijp- en piepsysteem; die wijst in eerste instantie alle bezwaarschriften af: 'als het serieus bedoeld is, protesteren ze wel en dan kunnen we altijd nog op de uitspraak terugkomen'.

Ik kende een inspecteur, een heel redelijke man. In ons gesprek bleek, dat hij iedere week één dag voor het Hof staat. Naar aanleiding van mijn verbazing merkte hij op: mijn lagere ambtenaren wijzen te vlot af. – Let wel, ik vind deze dingen helemaal zo erg niet (al zijn ze ergerlijk), maar ik wil ze wél graag zien zoals ze zijn.

- Vergeten we de bangerds niet: de burger die van tevoren over iedere kleinigheid schriftelijk uitsluitsel van de bevoegde ambtenaar wil hebben, en de ambtenaar die geen beslissing durft te nemen. Zij brengen hun tegenpartij tot vertwijfeling.
- Fraai is ook de overidentificatie, de beroepsdeformatie zo U wilt. Er zijn zaken voor de strafrechter geweest, waarin de belastingplichtige zich op zijn noodsituatie beriep: hij *moest* eenvoudig frauderen, terwille van de continuïteit van zijn zaak, terwille van zijn gezin, etc. Voorzover men niet met een smoes te maken heeft – en er is geen reden om dit in alle gevallen te veronderstellen – wordt de loyaliteit ten opzichte van existentiële activiteiten hoger gesteld dan die jegens de staat. Het is een bepaald niet ongewoon verschijnsel.

Ik kreeg ook te maken met een ambtenaar, die was boven de f 600 geschil redelijk soepel. Beneden dit bedrag was niet met hem te praten. Hij wist, dat onder de zeshonderd gulden – inmiddels zal het bedrag veel hoger geworden zijn – procederen de kosten niet waard is.

En om uit het vel te springen is de tactiek om de belastingplichtige de gang naar de rechter te beletten: als *jij* over dit geschilpunt naar de rechter gaat, zeg *ik* alle in het verleden gesloten compromissen op.

- Tenslotte nog een overvloedig voorkomend gedragspatroon: de wetsontduiking. Laten we eerlijk zijn: dat is uw dagelijks brood. Over de omvang en de aard van dit verschijnsel bij de contribuabelen behoef ik hier dus niets te vertellen. Trouwens, er wordt geregeld over gepubliceerd, meestal met de teneur, dat nodig de wet veranderd moet worden.

Minder aandacht trekt wetsontduiking door fiscale ambtenaren. Een aantal gevallen, die ook onder deze noemer gebracht kunnen worden, hebben we al gehad. Ik wil er nog een paar aan toevoegen, want al is de spreiding van het fenomeen omgekeerd evenredig met de mogelijkheid om concrete gevallen te achterhalen, er wordt heel weinig over gesproken. Veelal treedt wetsontduiking op in de vorm van knevelarij – jazeker, een geliefde term van mij, maar zo heet het misdrijf nu eenmaal, dat in art. 365 Sr staat vermeld.

Een ondernemer claimt passivering wegens coming-backservice, hetgeen thans rechtens is: de HR heeft gesproken. De inspecteur stelt de aanslag vast zonder ermee rekening te houden – op zichzelf al knevelarij. Op het bezwaarschrift wordt niet beslist – ambtelijke dienstweigering. En om het drietal, waaruit alle goede dingen bestaan, vol te maken, weigert de ontvanger uitstel. Na protest komt het bericht, dat uitstel niet meer nodig is, omdat de omstreden openstaande aanslag Vpb. gecompenseerd is met . . . te restitueren OB!

Kijkt u vanuit dit perspectief ook nog eens naar de Indonesische pensioenen. De minister preludeerde op een verdrag dat nog door de Kamer aanvaard moest worden. Op dit moment had het dus nog geen rechtskracht. Als desondanks aan de ambtenaren wordt voorgeschreven om in strijd met de jurisprudentie aanslagen op te leggen en bezwaarschriften niet af te doen, dan is sprake van détournement de pouvoir.<sup>23</sup>

Nog een laatste geval, dat niet alleen een zuivere casus van wetsontduiking is, maar tevens de vaderlijke vriend zo goed illustreert: Een jonge ambtenaar zit aanslagen te regelen – ‘een tijd geleden’ moet ik eraan toevoegen, ‘toen aftrek van buitengewone lasten *op verzoek* werd verleend. Zojuist was het arrest BNB 1953/222 afgekomen, waarin de

HR bepaalde, dat ook kosten van ziekteverzekering als buitengewone lasten zijn aan te merken; en omdat onze ambtenaar het bedrag aan ziekenfondspremie uit de LB-kaart kon aflezen, bracht hij in daarvoor in aanmerking komende gevallen dit bedrag ambtshalve in mindering. Hij had immers zojuist op zijn cursus geleerd én dat hij de wet moet toepassen ongeacht of deze voordan wel nadelig voor de overheid uitpakt, én dat hij de contribuabelen behulpzaam moet zijn. Welnu, deze jongeman werd op zijn vingers getikt door de inspecteur, die de verantwoordelijkheid voor zijn ambtshandelingen droeg. De ruzie, die toen ontstond, eindigde voor het hoofd van de inspectie met een Salomonsoordeel: weliswaar was door omstandigheden buiten de schuld van de belastingplichtige – het arrest was bij het doen van de aangifte nu eenmaal nog niet bekend – het verzoek achterwege gelaten, maar het was er nu eenmaal niet en de wet sluit de mogelijkheid uit om een verzoek ambtshalve als gedaan te beschouwen.

Dit lange verhaal over de werkelijkheid kan geklonken hebben, alsof ik een heel arsenaal van klachten voor U heb willen ontvouwen. Niets is minder waar. Ik beschouw deze fenomenen, aan *beide* kanten, als heel normaal; maar laten we ze dan ook zo zien. Laten we de relativiteit van de mythe erkennen; laten we ons niet wijs maken dat de mythe met de werkelijkheid overeenkomt. Daarmee staat dan weer de volgende vraag voor ons:

Hoe speelt men het klaar mythe en werkelijkheid te verenigen? Hier moet de beschouwing uiteenlopen. Terwijl wij de (klein-)menselijkheden van burger en ambtenaar bij wijze van spreken broederlijk naast elkaar konden plaatsen, blijkt ieder van beiden zijn eigen methodes te hebben om werkelijkheid en mythe met elkaar te verzoenen.

#### a. DE BELASTINGBETALERS

Ik hoop duidelijk gemaakt te hebben, dat de mythische belastingbetaler een randfiguur is. Aan de burger is, ook en juist als belastingbetaler, niets menselijks vreemd. Mijn hele kennissenkring fraudeert, van domweg majorenen tot de wat snobistische fiscale vakantie, waarmee snuggere reisbureaus adverteren. Nootboom<sup>24</sup> heeft de moed gehad uit te spreken, dat ook de belastingconsulent zijn medewerking slechts aan *harde* fraude weigert. Maar die is uitzondering. De fraude in de marge is een algemeen verschijnsel. En paradoxerwijze ligt hier één verklaring waarom de bur-

ger geen afstand behoeft te doen van identificatie met de mythische fatsoenlijke Symen. Zeker, wij mogen aannemen, dat fraude bij de meesten schuldgevoelens oproept. Maar die blijven doorgaans ergens in een halfbewuste of onderbewuste laag steken. Zij zijn niet prettig. En zo treedt op dit moment de rationalisatie op: iedereen doet het, als ik het niet doe, kom ik tekort (een redenering, die overigens aardig opgaat). Wat overblijft is meer een spel en de slimmigheden zijn eerder in overeenstemming met het beeld van de smart guy dan dat zij met het beeld van de fatsoenlijke burger botsen. Harde fraude moge misschien echte schuldgevoelens wekken, maar hij die klaar moet komen met zijn eigen gedrag, ziet zelfs daarin hooguit een incident.

En dan mengt zich de ideologie in het spel. Dan zitten de échte fraudeurs in de andere groep: alle middenstanders frauderen; de arme loontrekkers kunnen dat niet. Al die arbeiders frauderen met de sociale wetten, met zwart loon; wij arme middenstanders kunnen dat niet. U kent de kreten, misschien wel de namen die erbij horen.

In het zoeken naar de zondebok openbaart zich de horigheid aan de mythe. De sociale en juridische pressie om zich conform de wet te gedragen, wordt aanvaard en geeft steun aan de gevoelens van vijandigheid jegens de andere sociale groep.

Natuurlijk zijn er ook burgers, die dit (zelf)bedrog doorhebben: de alternatieven die een andere mythe beleiden; de cynici, die het leven zien als een spelletje catch as catch can. Zij zijn sociaal én budgettair echter weinig interessant en zo zij het wel zijn, veelal ongrijpbaar (internationals). De grote massa echter blijft zich, mede door de dagelijkse morele Berieselung door de communicatiemedia, identificeren met het mythische beeld van de nette burger. Daardoor blijft de fraude ook tot de marge beperkt, althans de fraude in legalistische zin. We doen net als de automobilisten; die rijden 10 km harder dan toegestaan, want wie ze voor zo'n kruimelovertrenging grijpt, loopt kans voor een dienstklopper te worden aangezien.

Een nevengevolg van deze wonderlijke symbiose van mythe en werkelijkheid is, dat het gewone sociologische onderzoek doorgaans een onjuist beeld oplevert. De geënquêteerde wordt een *mentaal* oordeel gevraagd. Het antwoord zal conform zijn mystieke bewustzijn zijn. Hoezeer hier oordeel en gedrag uiteenlopen, heeft de recente ervaring met de Motorrijtuigenbelasting aangetoond.

## b. DE FISCALE AMBTENAREN

Ook ten aanzien van de fiscale ambtenaar moet onze slotsom zijn, dat de 'vaderlijke vriend' slechts als randfiguur bestaat. Het fiscale ambtenarencorps in zijn geheel weerspiegelt niet alleen de bevolking in al haar schakeringen, mijn ervaring levert geen enkele reden op om aan te nemen, dat het *gemiddeld* meer brave lieden bevat dan de samenleving. Anders dan bij de belastingplichtige behoeft echter bij de fiscale ambtenaar de confrontatie van zijn eigen mythisch beeld met de werkelijkheid nauwelijks tot zijn bewustzijn door te dringen. De ambtenaar met schuldgevoelens is, voorzover mij bekend, een zeldzaam geval. Heeft hij dan minder zelfkennis

dan de belastingplichtige? Geenszins.

De versluiering van eigen doen en laten komt bij hem, anders dan bij de belastingplichtigen, niet alleen uit eigen verdringing van de werkelijkheid voort, doch mede en zelfs in sterke mate uit zijn institutionele omgeving. Het gros van de bovenomschreven klein-menselijkheden wordt niet eens als strijdig met de mythe ondervonden, omdat zij tot gewoonte zijn geworden.<sup>25</sup> Maar zelfs als de ambtenaar ook 'formeel' over de schreef gaat, volgt vrijwel nimmer ontdekking. Mocht er al eens een klacht binnenkomen, dan is het regel, dat de man, terwille van de goede arbeidsverhoudingen, gedekt wordt. Maar dan is men eigenlijk reeds bij de 'foute' ambtenaar, die even schaars is als de misdadiger in de maatschappij<sup>26</sup> en die voor ons onderwerp van weinig interesse is. Voor de mythologie zijn slechts de algemene opvattingen, de algemene gedragingen relevant en daarom is veel meer dan de foute ambtenaar de foute inspectie boeiend, zoals die in mijn in noot 25 vermelde artikel is ontdekt en beschreven.

Het mythische beeld, dat het ambtenarencorps van zichzelf heeft, wordt verder beschermd door het taboe, dat op het ter discussie stellen van gedragingen van ambtenaren rust. Omdat dit onderwerp nog nader aan de orde zal komen, wil ik nu alleen uit ervaring opmerken, dat doorbreking van dit taboe de bekende gevolgen van sacrilege oproept. Wie het geluk heeft om zijn hand te kunnen leggen op iets als destijds het dossier van het Leeuwardense geval<sup>27</sup> en de euvele moed heeft een foute ambtenaar aan te wijzen, kan er verzekerd van zijn, dat de ambtelijke hiërarchie begint te trillen.

Niet de slinkse wegen van RAD en inspecteur werden naar aanleiding van mijn publicatie veroordeeld, maar er heerste begrip voor de inspecteur, die de boef wou vangen; er was verdachtmaking aan het adres van de belastingplichtige (en mij), er was brute ontkenning en verontwaardiging over de onverdiende smet, die op dé fiscale ambtenaar werd geworpen. Het was een demonstratie van corpsgeest, zoals die duidelijker niet kon zijn. En corpsgeest leidt altijd tot een werkelijkheidsvreemd beeld van zichzelf.<sup>28</sup>

Want anders dan de belastingplichtigen, welker grote of kleine fraudes, welker slimmigheden en overige zonden door de fiscale ambtenaren en door politici, door wetenschaplieden, preadviezen, commissierapporten en congressen aan het daglicht worden gebracht, hebben de ambtenaren nauwelijks tegenspelers. Diegenen namelijk, die én weten én met gezag en deskundigheid zouden kunnen spreken, de belastingconsulenten, zwijgen. Het klinkt cynisch, maar is toch zo'n begrijpelijke waarheid: hoe harder de wetten, hoe onredelijker de tegenspeler, des te lucratiever het adviseurschap. Mag in redelijkheid verwacht worden, dat een consulent door het openbaar maken van zijn ervaring de goede verstandhouding met een hele inspectie, en misschien wel met meerdere, in gevaar brengt? Er blijft immers de lunch om zijn emoties af te reageren . . .

Onthullend is, als oud-inspecteurs, nu in een andere rol, tegenover hun vroegere confrères komen te staan, zeg als rechter. Sommige blijven bij hun mythische beeldvorming (zoals ik ook een oud-inspecteur als belastingconsulent heb gekend, die letterlijk alles wat op de inspectie geschiedde als gewoon, begrijpelijk, organisatorisch onvermijdelijk etc. is blijven beschouwen). Anderen worden met een schok wakker: de bonte rij, die voor hen verschijnt, beantwoordt niet aan de mythe, die zij, toen zij 't Vak verlieten, met zich meenamen. Sommigen hiervan ontwik-

kelen hierdoor een houding van lichte ironie tot sarcasme. Anderen kunnen de botsing niet verwerken. Zij redden het beeld, dat zij van zichzelf en hun vroegere functie hebben opgebouwd, door de pleitende inspecteur aan hun mythische norm te toetsen. Zij geven blijk van hun verontwaardiging over hun draaiende, sjoemelende of kortweg onredelijke ex-collega's. Geen wonder, dat zij als anti-fiscaal te boek komen te staan.<sup>29</sup>

### 3e. De mythe van de rechter

Dames en Heren, de tijd begint op te schieten, ik heb het laatste onderwerp al sterk moeten bekorten en zal ook mijn betoog over wat nog rest zeer beknopt moeten houden, wil ik ons onderwerp althans enigermate kunnen afronden.

Het is nu het moment om iets te zeggen over de derde figuur in het fiscale schouwspel: de rechter. Zijn mythe behoort slechts zeer gedeeltelijk tot ons onderwerp. Zij maakt primair deel uit van de mythos omtrent onze maatschappijstructuur, waarin aan de rechter de rol is toebedeeld van de onafhankelijke, onkreukbare, volstrekt objectieve scheidsman, die bij geschillen tussen burger en overheid beider belangen even zwaar laat wegen.

De *zin* van de mythe kan daarom niet uit de belastingstructuur, doch slechts uit de basismythe worden afgeleid. In de ontwikkeling van de eenheidsstaat, zeer in het bijzonder in de overgangssituatie naar het type managerstaat, vervult de rechter een onmisbare functie ten behoeve van de mythe van het recht. Die functie lijkt nog het meeste op die van de constitutionele monarch: hij is onaantastbaar, dient de eerbied van de bevolking te hebben, maar . . . heeft niets in te brengen.

Binnen belastingland is de zin van de mythe, dat de stemming ontstaat: ach, opzichzelf zou een rechter niet eens nodig zijn; wij hebben immers redelijke inspecteurs (rechters in eerste feitelijke instantie!) en de belastingplichtige, die 't met zo'n inspecteur niet eens kan worden, is eigenlijk al niet redelijk meer. Evenwel, de contribuabele *krijgt* alle rechtsmiddelen, opdat zonneklaar blijke dat wij in een rechtsstaat leven.

Als wij nu naar de *werkelijkheid* kijken, komen wij op zeer glad ijs. Wel is in Nederland contempt of court geen zwaar misdrijf, maar twijfel aan de objectiviteit van de rechterlijke macht wordt vrij algemeen als immoreel beschouwd. Laten wij ons echter door deze tribal customs niet weerhouden om te constateren, dat de rechter een mens is als andere mensen ook. Wij zullen ook in de zittende magistratuur de hele verscheidenheid van menselijke eigenschappen terugvinden en het hele gamma van hun herkomst, hun nationale bewogenheid, gouvernementele gevoelens, door



isolement veroorzaakte beroepsdeformatie. Alleen, het opsporen is geen gemakkelijk karwei. En toch:

- Let eens op die nationale gevoelens. Vergelijk eens, hoe veel gemakkelijker iemand, die tijdelijk in Nederland toeft, geacht wordt binnenlands belastingplichtige te zijn, dan de Nederlander, die onder dezelfde omstandigheden tijdelijk buiten 's-lands verblijft, geacht wordt buitenlands belastingplichtige te zijn.

Leg eens naast elkaar de beoordeling van de dochter-n.v. met verliezen (waarbij de Nederlandse fiscus 'schade' oploopt, BNB 1962/139) en het verkapte deelnemingsdividend van de buitenlandse dochter (waarbij de buitenlandse overheid werd bedrogen, BNB 1958/179).

- De door milieu en selectie bepaalde gouvernementele instelling blijkt uit tal van arresten.

Men leze enerzijds de irritatie van het Hof in BNB 1971/233 over de 'goed georganiseerde onwetendheid', ondervinde anderzijds de égards ten opzichte van de geheimzinnigheid met RAD-rapporten. Men constateert, dat in uitspraken en arresten de Inspecteur, in tegenstelling tot de belastingplichtige, met kapitalen wordt gesierd. In BNB 1969/65 achtte het Hof voor inzicht in de feitelijke situatie een boekenonderzoek nodig. Dit diende 'bij voorkeur' door de RAD te geschieden . . . Het vertrouwen in een overheidsdienst bij een controverse tussen die overheid en een belastingplichtige is eigenlijk meer dan verbazingwekkend bij een rechter, die er juist is om de contribuabele tegen te grote voortvarendheid van een overheidsdienst te beschermen. We vinden hier incidenteel hetzelfde verschijnsel als institutioneel bij de OB, waar het secretariaat van de Tariefcommissie zich voor het vooronderzoek bedient van . . . rijksaccountants. In dit licht komt mij het verhaal, dat mij langs meerdere kanalen bereikte, toch niet bij voorbaat onmogelijk voor: dat namelijk de Tariefcommissie soms de publicatie van een genomen beslissing uitstelt, teneinde de overheid in staat te stellen inmiddels een lek te dichten.

- Een goed voorbeeld is BNB 1970/177. Een belastingplichtige wilde van de verruiming van de mogelijkheid van stelselverandering in 1965 profiteren, door aan zijn systeem voor ter beurze genoteerde obligaties toe te voegen: of lagere beurswaarde. Hierdoor zou een zeer groot verlies ontstaan. Het Hof overweegt nu, dat opzichzelf het nieuwe stelsel goed koopmansgebruik is (impliciet laat het zelfs doorschemeren, dat het nieuwe stelsel beter koopmansgebruik zou zijn), maar laat de overgang nochtans niet toe, omdat de redelijkheid tegenover de overheid niet gedooft zo'n groot verlies tot uitdrukking te brengen. Draait U nu de casus eens om: Uit een RAD-onderzoek blijkt, dat jarenlang te goeder trouw een ontoelaatbaar stelsel werd toegepast. Kunt U zich

voorstellen dat een rechter beslist dat het stelsel weliswaar niet deugt, maar dat de redelijkheid jegens belastingplichtige niet gedooft zo'n grote winst tot uitdrukking te brengen en hierover na te vorderen?

Uit de mond van een rechter noteerde ik: ons Hof houdt aan de norm vast: 30% voor de belanghebbende, 70% voor de inspecteurs.<sup>30</sup>

- De rechter als gevangene van de mythe over de staat: een rechter vertelt over de praktijk van het rechtersambt. Hij merkt op, dat onervaren partijen wel eens vergeten een door de tegenpartij gesteld feit tegen te spreken, waardoor het 'onweersproken' komt vast te staan. 'Als dat een inspecteur overkomt, maken wij hem erop attent, want tenslotte ver- tegenwoordigt hij het algemeen belang'.<sup>31</sup>
- De rechter als slachtoffer van de mythe omtrent de inspecteur:

Een oud-inspecteur vertelt: 'je moest wel met héél slechte papieren komen, wilde je de rechter niet mee hebben.' En is U wel eens opgevallen, dat onaangenaamheden over belastingplichtigen (bijv. crimineel verleden) wel, die over inspecteurs zelden zoal ooit in de processtukken worden vermeld?<sup>32</sup>

Leest U eens met die ogen Meyjes' (overigens voortreffelijke) 'Fiscale Procedure'. Telkens, als hij wil duidelijk maken hoe het niet moet, is de belastingplichtige of zijn adviseur in het beeld; hij is ondeskundig, slecht voorbereid, hij sjoemelt. De nette rollen zijn voor de inspecteur weggelegd.<sup>33</sup> Men kan dit constateren, zonder ook maar een moment aan de goede trouw van de schrijver te twijfelen – hij is gevangene van de mythe.

- Met het laatste zijn wij reeds bij de rechter als slachtoffer van de mythe omtrent de belastingplichtige: de inspecteur is een redelijke man en de belastingplichtige, die het niet met hem eens kan worden, is verdacht. Wij zijn het zo gewend, dat het ons bij het lezen van beslissingen niet eens meer opvalt. Mijn eerste schok der herkenning kwam, toen de rechter om een stuk vroeg en ik moest opmerken, dat dit bij een inbraak ontvreemd was. 'Vond die diefstal soms plaats nadat de rijksaccountant zich had aangemeld?' moest ik incasseren.<sup>34</sup>

Van een confrontatie tussen mythe en werkelijkheid kan bij de rechter nauwelijks sprake zijn. De waarborgen van de mythe gaan bij hem veel verder dan bij andere rollen. Buiten de strikt op de rechtsvinding gerichte kritiek kan men van een taboe op het zelfs maar ter discussie stellen van rechterlijke handelingen spreken. Alleen als hij willens en wetens zijn

isolement doorbreekt, kan hij de confrontatie zoeken. En mag dat verwacht worden?

De hoofdfiguren in het fiscale steekspel zijn hiermee, zij het summier, behandeld. Thans zouden nog de achtergrondfiguren een plaats moeten vinden: departement, wetgever, consulent, wetenschap. Ook hun mythen raken ons terrein. Ik moet echter mijn laatste minuten gebruiken voor nog een kernonderwerp van de mythologie:

#### **IV. De middelen waarmee de mythe zich handhaaft**

Het uiteenlopen van mythe en werkelijkheid houdt op zichzelf nog geen bedreiging van de mythe in. Zolang de mythe als wilsbepalende factor, als ideaalbeeld blijft aanvaard, is het tolerabel, zelfs vanzelfsprekend, dat de individuele mens en zijn ideaalbeeld niet samenvallen. Men kan Franciscaan zijn zonder de Heilige Franciscus te evenaren.

Iedere mythe is, hetzij door ingebouwde elementen (dwaling en zelfoverwinning), hetzij door submythen op zelfhandhaving gericht. Wat de eenvoud van de kern tekort mocht komen, wordt weelderig door de (volks)fantasie aangevuld. Nochtans kan de kloof tussen mythe en werkelijkheid zo groot zijn – hetzij nog: bij een nieuwe mythe; hetzij reeds: bij een oude mythe – dat het zonder 'hulp van buiten' niet gaat. Als in het navolgende over middelen wordt gesproken, blijft in het midden, of het hier om een min of meer spontaan, uit de mythe zelf geboren instrumentarium gaat, dan wel om kunstgrepen van belanghebbenden bij de mythe. Een onderscheid tussen beide is overigens doorgaans moeilijk te maken.

##### *1e. De overheid heeft het monopolie van de machtsmiddelen.*

Bij alles wat zich op de grens van het oirbare afspeelt, zijn de machtsmiddelen eenzijdig tegen de belastingplichtigen gericht.

De fiscus staan ter beschikking: fraus legis, schijnhandeling, richtige heffing, verhoging bij navordering en termijnoverschrijding, niet-ontvankelijkverklaring bij termijnoverschrijding, strafvervolging. Sommige middelen kennen zelfs theoretisch geen pendant, dat tegen de ambtenaren is gericht (verhoging, richtige heffing en schijnhandeling). Waar wel middelen bestaan, zoals fraus legis (bijv. bij gemeenteverordeningen), fraus conventionis (artt. 59a IB en 29a Vpb.), knevelarij en détournement de pouvoir, zijn deze zuiver theoretisch. Veroordelingen wegens ambtsmisdrijven zijn mij onbekend. Ook waar de bewindsman openlijk aan zijn ambtenaren voorschrijft hogere dan met de wet in overeenstem-

ming zijnde aanslagen op te leggen en dus 'door misbruik van gezag iemand dwingt iets te doen' (art. 365 Sr), is nimmer strafvervolgning ingesteld. Hierdoor wordt de indruk gewekt, dat fout alleen de belastingbetaler kan zijn.

Een kleine opening lijkt aanwezig door de leer van de onrechtmatige overheidsdaad. Er wordt hoe langer hoe vaker een beroep op gedaan – zelden met succes. De 'marge' van de overheid is zeer groot en verwacht mag worden, dat deze onder de Sachzwang van steeds labieler wordende verhoudingen nog zal groeien.

*2e. De beheersing (N.B.: ik zeg niet: het monopolie) van de informatie.*

In theorie is iedereen vrij om te schrijven wat hij wil. De kernvraag in het Westen is echter niet of ik vrij mag schrijven, maar wie ik ermee bereik.

Op fiscaal gebied valt op, dat de onmisbare informatie – Vakstudie en Vakstudie Nieuws – evenals het meest verspreide blad voor commentaar – het Weekblad voor Fiscaal Recht – stevig in handen zijn van het departement. Een en ander levert veel mogelijkheden op. Roemrucht zijn de noten in het V-N: halfmaandelijks wordt telkens weer het beeld opgeroepen van de redelijke inspecteur en de inhalige belastingplichtige. Repete et impera. Ook het V-N kan er echter zijn ogen niet voor sluiten, dat de inspecteur wel eens een procedure verliest. Dan doorziet de rechter de slechtheid van de belastingplichtige niet; of hij kan de wet niet lezen; of de wet moet veranderd worden.<sup>35</sup> Dat de inspecteur het mis had, komt bijna niet voor; hij was hooguit niet hard genoeg in de keuze van zijn middelen. Laatst ontdekte ik in de Vakstudie waarachtig, dat de inspecteur een fout had gemaakt; die fout was dan wel tussen aanhalingstekens geplaatst.<sup>36</sup> Het is een bron van vermaak, indien men begint op dergelijke dingen te letten. Maar het is ook griezelig. Ze staan er zo ongegeneerd, omdat ze vanzelfsprekend zijn. Ontdek eens, dat in sommige (niet in alle) delen van de Vakstudie bepaalde bronnen verzwegen of onvindbaar gemaakt worden; dat voor de fiscus minder prettige beslissingen goed worden weggeborgen, terwijl U over zijn overwinningen struikelt.<sup>37</sup>

Van ouds had het departement grote belangstelling voor de eindredactie van BNB: waarlijk een sleutelpositie.<sup>38</sup> En wist U eigenlijk, dat de keuze en de redactie van de op de omslag gepubliceerde aanhangige zaken niet van de HR afkomstig zijn, maar door het departement worden verstrekt? En dat een wat emotioneel uitgevallen noot zoek kan raken, zodat hij in rustiger stemming herschreven kan worden?

Toen ik op Tuk's triomfkreten in Weekblad 4602 over BNB 1962/139 (lege n.v.) met een ironisch stukje reageerde, gebeurde er eerst vele weken niets. Toen kreeg ik een telefoontje: we zitten een beetje met uw artikel – zoudt u dat zó wel schrijven? – Hoeveel belastingplichtigen weten eigenlijk, dat hun vertrouwelijke vragen aan de redacties van onze fiscale periodieken doorgaans door . . . een fiscale ambtenaar worden beantwoord?

Nog een sprekend voorbeeld, een episode, die men bij het vieren van het 100-jarig bestaan van het Weekblad heeft overgeslagen. Lang geleden had een kleine uitgever – laten wij hem X noemen – de uitgeefrechten van het Weekblad gekocht. Daags daarna kreeg hij bezoek van een hoge departementsambtenaar, die hem gelastte om deze uitgeefrechten voor dezelfde prijs door te verkopen aan uitgever Y, op straffe van opzegging van het collectieve abonnement door de ambtenaren.<sup>39</sup>

Ook op ander gebied is de overheid actief. Zo heb ik mij laten vertellen, dat zij de cassatiestatistiek nauwgezet in het oog houdt. U vond die vorige jaren steeds in het V-N, met een klopje op de schouder: fiscus, je hebt 't er weer goed afgebracht. Dat riep bij mij de vraag op: waarom zou het V-N toch de statistiek van de Hoven niet publiceren? Ons onvolprezen CBS bleek ook deze te leveren en mij bleek, dat voor de belastingkamers der Hoven in de jaren 1965 t/m 1970 gemiddeld 44,4% van de beroepen tot vermindering en vernietiging heeft geleid.

	totaal		Den Bosch		Arnhem		Den Haag		A'dam		Leeuw.	
	verw.	gegr.	verw.	gegr.	verw.	gegr.	verw.	gegr.	verw.	gegr.	verw.	gegr.
1965	657	497	156	107	72	56	198	143	162	112	69	79
1966	546	476	73	105	71	43	131	102	174	98	97	128
1967	548	556	121	118	70	71	115	123	163	144	79	100
1968	722	526	122	126	197	70	155	128	161	123	87	79
1969	656	501	103	96	175	64	147	142	149	136	82	63
1970	785	561	78	99	319	92	154	139	161	121	73	110
	3914	3117	653	651	904	396	900	777	970	734	487	559
%	55,6	44,4	50	50	69,5	30,5	53,7	46,3	56,9	43,1	46,7	53,3

Ik wil niet nalaten hierbij uitdrukkelijk op te merken, dat dergelijke statistieken voor mij maar een zéér betrekkelijke waarde hebben. Een vermindering behoeft geenszins een overwinning in te houden, evenmin een geslaagd beroep in cassatie (zie de slotzin van mijn noot onder HR 19 januari 1968 in FED IB: Art. 6 (2): 80 e.v.). Bovendien is de procespositie dermate ongelijk, dat het in feite om onvergelykbare grootheden gaat: de fiscus kan zich zijn procedure uitzoeken; de contribuabele, ook de grote belastingconsulent, zelden zo al ooit. Tenslotte laat deze statistiek zelf haar betrekkelijk karakter zien: de verhouding bij Hof Arnhem vertoont een breuk op het moment, waarop de motorrijtuigenbelasting processueel werd en aan dit Hof toegewezen.

### 3e. De beheersing van de posten.

Als ik spreek over machtsmiddelen, kan ik zeggen: lees de wet maar. Als ik spreek over informatie, kan ik zeggen: nauwkeurig lezen, dan ziet U 't zelf. Als ik spreek over benoemingen, wordt de zaak moeilijker. Die spelen zich doorgaans in het verborgene af. Ik moet dan ook volstaan met een enkele aanduiding.

- Dat de overheid haar ambtenaren benoemt, is logisch en vanzelfsprekend. Dat de selectie, althans voor inspecteurs, streng is, weten wij.

De normen te kennen is moeilijker. Wij weten, dat in Rotterdam veel belang aan korpsgeest werd gehecht en dat ook met de concentratie in Leiden een zekere beslotenheid werd beoogd. Ik heb nimmer, ook niet van een 'deserteur', een slecht woord over Rotterdam gehoord, wel dat de opleiding gericht was op het aankweken van de overtuiging: wij weten het (beter).

De selectie van de docenten, die de inspecteurs moeten opleiden, is ook zeer omzichtig. De staf van de universitaire fiscale studie in Leiden, waarvan de opleiding van de toekomstige inspecteurs deel uitmaakt, bestaat voor 90% uit (voormalige) fiscale ambtenaren. Er worden echter ook enkele inspecteurs uit andere instellingen van hoger onderwijs aangetrokken. Dan is het wel grappig, dat Tilburgers bij het selectieproces de vraag gesteld krijgen: 'Wat denkt U van Brüll?'

- De belangstelling van Den Haag voor rechtersplaatsen is groot. Van de raadsheren aan de Hoven is 60% oud-inspecteur. Ook bij de vraag, wie van zijn inspecteurs 'mag' solliciteren naar vacante plaatsen, spreekt Den Haag nog een woordje mee. Ik zie dat, omdat ik geen gelovige van het algemeen belang ben, alleen maar als normaal. Hier ligt een belang voor de overheid en waarom zou zij dat niet verdedigen? Het pakt alleen soms verkeerd uit, zoals wij daarnet al zagen. De rechter kan, geconfronteerd met de realiteit van zijn ex-collega's, zeer wel door de mythe heenbreken. Hij kan ook, juist uit een streven naar objectiviteit, naar de andere kant doorslaan.
- Dan zijn er topposten in de wetenschap. Bijna 70% van de hoogleraren in het belastingrecht is oud-inspecteur. Het is bepaald niet onbelangrijk, hoe de toekomstige belastingconsulenten en bedrijfsadviseurs, die worden opgeleid, straks tegen de wet en de wethandhavers aankijken. Neen, de vraag aan Tilburgers is zo onbegrijpelijk nog niet.

- Ook op ander gebied is de arm van Den Haag paraat. Het is een goed ding, dat de Vereniging voor Belastingwetenschap in haar werkcommissies ook ambtenaren wil hebben. Wat echter te zeggen, als een lid-inspecteur verdere medewerking aan een commissie weigert, indien daarin naast de gedragingen van de belastingplichtige ook die van de ambtenaren aan de orde zouden worden gesteld? Hoe vaak, zo vraag je jezelf af indien je toevallig zo'n incident ter ore komt, wordt op deze wijze een rapport binnen de Generale Lijn van de mythe gehouden? En deze penetratie in de wetenschap is daarom zo attractief/gevaarlijk, omdat hier praktisch de enige plaats zou kunnen zijn, waar ontmythiseert zou kunnen worden.

#### *4e. Tenslotte is er dan nog de beheersing van de wetgeving.*

De deskundigheid aan de ene kant, de leken-volkvertegenwoordigers ter andere zijde leveren een weinig evenwichtig beeld op.

De stroom van eenzijdige voorlichting (zie boven) maakt afgevaardigden reeds bij voorbaat bevreesd de naam te krijgen, dat zij voor wetsontduikers opkomen. In de voorstellen, die tenslotte primair van het departement komen, is doorgaans uitsluitend aan het belang van de overheid en van haar ambtenaren gedacht. Wie in de Kamers heeft de ervaring (en uiteraard ook het belang) om ook de andere kant te onderstrepen? Indien men al door een ghost-writer tot fundamentele kritiek in staat is, dan legt men het in het mondelinge debat af.

Maar worden dan niet telkens amendementen in de wetsontwerpen gesluisd? Ja zeker. Maar hoe zeer ook de individuele wettekstschepper ontstemd moge zijn over de ontsiering van zijn creatie terwille van een voordeel voor een geprotegeerde groep, op wat langere duur gezien werken al deze amendementen de fiscus en daarmee de mythe in de hand: de wirwar van wetsbepalingen, de buitensporige ingewikkeldheid schreeuwt dan eenvoudig om delegatie, om superdeskundigheid en versterkt zomede het wettelijke stramien waarover de overheid beschikt. De cirkel heeft zich gesloten. De managerstaat van het Westen, ook en juist op het gebied van de belastingheffing, is niet een dreigend gevaar, maar dagelijkse werkelijkheid. Zouden wij niet in de mythe gevangen zijn, wij zouden het allen zien.

### **Slotwoord**

Dames en heren, wij zijn nu samen een verre weg gegaan, hebben ons met een ruim gebied bezig gehouden, te ruim eigenlijk om ieder onderwerp uit de verf te kunnen laten komen. En toch eigenlijk niet ruim genoeg, want voor ieder facet apart, dat ik noemde, zijn tal van volstrekt 'rationele' verklaringen te geven. Alleen als wij de mythe telkens en telkens weer tegenkomen, op tal van gebieden, ook buiten het belastingrecht, is er kans dat wij door de betovering heenbreken en de schok der herkenning volgt. Want zo onwaarschijnlijk mijn verhaal moge klinken als men zich tot een klein facet beperkt – wij kweken niet voor niets vakidioten –

zo zeer beginnen de fenomenen elkaar te dragen, naarmate meer kanten van de fiscale arena of liefst van onze hele samenleving in ogenschouw worden genomen.

Ondanks het vage beeld, dat door de overdaad moest ontstaan, hoop ik dat hier en daar bij een vroegere zekerheid een vraagteken is geplaatst, bij een vroeger vraagteken een ahá-Erlebnis. En daarmee kom ik tot de zin van de mythologie. Mythologie beoefenen betekent zich van zijn drijvende krachten bewust worden. Waarschijnlijk kan de samenleving niet zonder mythen, maar zonder bewustzijn voert ons de mythe naar structuren, die wij niet willen.

Ik wilde U als laatste beeld voor ogen stellen, wat professor Frank op het congres over (o.a.) fiscale fraude dit voorjaar in Rotterdam heeft gezegd.<sup>40</sup> Binnen de mythe lijkt wat hij vertelde een consistent verhaal, waarin zelfs plaats was voor kritische woorden, niet alleen aan het adres van de belastingplichtigen, maar ook aan dat van de ambtenaren. En toch, als U nu eens het verhaal 'van buiten' gaat bekijken, dat wil zeggen met mythologisch bewustzijn, dan ontdekt U tot Uw schrik nog heel iets anders. Dan ontdekt U, dat Frank de hele maatschappij wil veranderen, teneinde op de geijkte wijze belasting te kunnen blijven heffen. Dan ontdekt U ook in dit verhaal weer de consequentie van de eenheidsstaat: dat alle problemen worden opgelost vanuit de technische problematiek van de bestuurbaarheid. De mens als object.

En daarmee staan wij voor des Pudels Kern. Mythen zijn stuwende krachten in de samenleving. Binnen de mythe staande, verliezen wij er de kijk op, waar zij ons naar toe drijft. Constant zijn wij ideologisch bezig, dat wil zeggen doende om niet in het ideaalbeeld passende verschijnselen goed te praten en in te lijven. Ongemerkt komt men dan in een toestand, waarvan men met verbijstering zegt: wir haben es nicht gewusst. Dat is waar en onwaar tegelijkertijd.

Als volwassen mens draag ik de verantwoordelijkheid voor hetgeen door mij en namens mij geschiedt. Terecht hebben wij dit onze Oosterburen voorgehouden. Als volwassen mens wens ik daarom mij ervan bewust te zijn, welke mythen onze samenleving regeren. Ik ga zelfs nog een stuk verder: ik wens zelf te bepalen welke mythe ik tot mijn beweegkracht zal maken.



## Noten

1. Dit is uiteraard slechts als voorbeeld bedoeld, niet als een beschrijving van de Oostelijke en de Westelijke mythos. Zoals nog zal blijken, is hier zelfs geen sprake van mythen, maar van ideologieën.
2. Een voorbeeld uit ons vak: de OB past als onzichtbare heffing nauwkeurig in onze huidige maatschappijstructuur en haar mythe. Het bleek echter niet moeilijk te zijn om voor haar onzichtbaarheid een technisch-rationele verklaring te vinden (zie de bespreking door Van den Berge van De Langens 'Grondbeginselen' in WPNR van 20 juni 1959).
3. De reden hiervoor kan nauwelijks (alleen) in de angst voor het staatsgeweld zijn gelegen. Een voorbeeld, hoe eenvoudig het is: aangezien iedere IB-plichtige met zijn handtekening moet verklaren, dat hij het aangiftebiljet naar waarheid heeft ingevuld – is het toeval, dat de tirade over 'duidelijk, stellig en zonder voorbehoud' van het aangiftebiljet is verdwenen? – zou men moeilijk een belastingplichtige kunnen laken, die van iedere vraag een gewetenskwestie maakt. De vragenlijsten, die van lastige inspecteurs plegen uit te gaan, zouden vergeleken bij wat dan naar de inspecties toe zou rollen, kinderspel zijn. Want op de keeper beschouwd is naar huidige medische opvattingen niet eens de vraag naat het geslacht zonder voorbehoud te beantwoorden. Omdat te verwachten is, dat dergelijke methoden snel zullen opkomen, zal onze basismythe slechts te handhaven zijn als men zijn toevlucht neemt tot de wijze van belastingheffing in communistische landen: direct en onzichtbaar bij de bron afromen; eigenlijke belastingheffing nog slechts als aanvulling.
4. 'Das Irrationale in der öffentlichen Finanzwirtschaft' en 'Der verlorene Untertan'.
5. Uitvoeriger behandelde ik dit onderwerp in een tweetal artikelen, als overdruk verschenen bij Tijdschrift Jonas, Haarlem.
6. Wie tot in de details het proces wil vervolgen van het doordringen van deze mythe in een bevolking, die er niet door langzame ontwikkeling naar toe is gegroeid, zodat het schokeffect duidelijk zichtbaar wordt, leze de memoiren van Nadjezda Mandelstam; Amsterdam 1971/72.
7. Onder optimaal dient hier te worden verstaan: het onder de gegeven omstandigheden technisch bereikbare. De variabele in deze formuleringen is uiteraard 'onder de gegeven omstandigheden', die voor velerlei uitleg vatbaar is en het ideologisch hanteerbare moment vertegenwoordigt.
8. Men kan opmerken, dat onze buurlanden voor hun statistiek net zulke formele belastingbegrippen hanteren als wij. Dat is zeker waar, en ik beweer ook niet, dat onze belastingdruk (veel) hoger is dan die van onze EEG-genoten. Het bewijst echter alleen, dat een land zich niet kan veroorloven uit de mythische rij te dansen.
9. N. Kaldor, 'An Expenditure Tax', p. 230 (1e druk).

10. 'Inkomsten- of uitgavenbelasting?' Amsterdam 1967.
11. Zie mijn artikel 'Macro-fiscale neigingen en het verrassende artikel 44' in 'De Naamloze Vennootschap' 1967/1968, nr. 10.
12. Dit is het systeem, dat de ene burger de andere controleert. Het is een wezenlijk onderdeel van onze maatschappijstructuur. Wij zien het fenomeen ook elders. Professionele besturen bijv. vereenzelvigen zich vaak meer met de overheid, waarmee zij telkens moeten onderhandelen, dan met de leden, voor welker belangen zij heten op te komen. Dit is symptomatisch voor de managerstaat.
13. In WFR 5169.
14. Resolutie 7 november 1972, nr. B72/18 478, in het bijzonder lid 6.
15. P. Vinke, 'Houding ten aanzien van enkele aspecten van belastingheffing', Leiden 1970.
16. Enige onzekerheid hieromtrent komt voort uit het feit, dat Vinke bij dit onderdeel, het door hem als uitgangspunt genomen 'werkelijke percentage', anders dan bijv. op p. 48 bij de indirecte belastingen, niet vermeldt. Het is denkkelijk weggefallen.
17. Vide het devies van voormalig 'Rotterdam'.
18. Omdat ik mijn aantekening ben kwijtgeraakt, vermeld ik de naam van het periodiek liever niet. Zelfs niet de kans op het 'zie je wel hoe hij 't uit zijn duim zuigt' brengt mij ertoe om een vijftiental jaargangen door te bladeren!
19. M.v.A., blz. 2, rk., en minister Van Oven tijdens de mondelinge behandeling.
20. Maandblad jan. 1969.
21. A. F. Tuk in WFR 4602.
22. Zie FED Gem.bel.: 62.
23. Vgl. over dit onderwerp ook de noot van A. J. van Soest onder FED IB: Art. 36 (1): 77.
24. Fiscandal p. 61, Rotterdam, februari 1974.
25. Ik heb onder de titel 'Van knijpen en piepen' in FED IB '64: Uv Bsl.; Art. 8: 3 een geval gesignaleerd, dat symptomatisch is: een volstrekt te goeder trouw zijnde ambtenaar (anders had hij niet zo openlijk geëtaleerd hoe er gehandeld is) ontvouwt een op een bepaald onderdeel heersend knijp- en piepsysteem, dat kennelijk op zijn inspectie als redelijk werd beschouwd. Ben ik goed ingelicht, dan werd mijn publicatie in ambtelijke kringen omgeduid in een aanval op déze ambtenaar (hoewel ik duidelijk schreef, dat juist hem geen verwijt kan worden gemaakt). Aangezien hij als een bijzonder vriendelijk en bepaald niet 'fiscale' man bekend stond, was mijn 'aanval' dus onredelijk. De mythe was niet verstoord.
26. De ervaring is, dat tegen deze figuren alleen een klacht in Den Haag helpt. Ook dan is de oplossing niet eenvoudig, want hun ambtenarenstatus beschermt hen. Zolang zij geen financiële malversaties hebben gepleegd, staat, hoeveel schade zij het Rijk ook mogen berokkenen, slechts overplaatsing naar het departement of . . . naar de provincie ten dienste.
27. Zie mijn 'Rapporten op tafel!', FED Algemeen: 61 e.v.
28. In 'Tussen de regels door' (Deventer 1973) merkt J. Verburg zeer juist op, 'dat de fiscale taboes nu eenmaal tot de meest resistente lijken te behoren'.
29. Het is overigens niet anders bij belastingconsulenten. De 'antifiscaliteit' van sommige ex-ambtenaren is doorgaans uiting van verraden liefde. Daarentegen vereist een meer realistische benadering van de tegenstander bij hen, die niet in de ban van de mythe zijn opgegroeid, doorgaans een pittige scholing in toneelspel, teneinde aan de groene tafel iets te kunnen bereiken.
30. Een uitspraak, die overigens in strijd bleek met de statistiek.
31. Uiteraard ben ik enthousiast, als de rechter partijen over formele hindernissen heenhelpt,

hetgeen hij vaak naar *beide* kanten doet. Het gaat hier, zoals wel vanzelf spreekt, uitsluitend om de motivering.

32. Ik kwam één geval tegen. Bij publicatie was de betreffende zinsnede verdwenen. De annotator – géén oud-ambtenaar! – had haar geschrapt.
33. Zie ook Meyjes' verweer hiertegen in FED Algemeen: 66.
34. Voor de nieuwsgierige lezer: de situatie werd gered door de aanwezige rijksaccountant, die voor de belastingplichtige opkwam.
35. De hele doctrine is doortrokken van de opvatting dat zodra dubbele aftrek voorkomt, sprake is van ontgaan en derhalve wetwijziging geboden is. Daarentegen wordt als vanzelfsprekend aanvaard dat dubbele belasting kan voorkomen. – Overigens moet ik eerlijkheidshalve opmerken, dat de toon van het V-N in de laatste maanden aanzienlijk is verbeterd.
36. Vakstudie IB art. 9 aant. 32a.
37. Docenten worden uitgenodigd mijn proef te herhalen: geef kort de inhoud weer van twee arresten, één met overwinning, één met nederlaag van fiscus. Laat deze in de Vakstudie opzoeken en noteer de tijd, die voor ieder van beide gemiddeld nodig is.
38. Deze opmerking houdt *niet* in, dat van die sleutelpositie misbruik wordt gemaakt. Alleen al de beschikbaarheidsnuttigheid van zo'n positie is echter groot.
39. Ik werd erop geattendeerd, dat ik de gang van zaken niet juist heb weergegeven. X kreeg een oproep om ten departemente te verschijnen bij een zeer hoge ambtenaar. Aanwezig was hier bovendien uitgever Y. Nadat de ambtenaar geïnformeerd had of X werkelijk de uitgiftefrechten had verworven, volgde bovenvermelde somming tot overdracht met als stok achter de deur, dat anders voormelde ambtenaar aan de hele Dienst een verbod zou opleggen om in het Weekblad te publiceren.
40. Fiscandal, Rotterdam, februari 1974.

# Discussiebijdrage I

Prof mr L. J. M. Nouwen

Spreken is iets anders dan schrijven. Sprekende geeft men door toonhoogte, gebaren, mimiek en houding een bepaalde betekenis aan zijn woorden; zodoende worden ze soms ernstig, soms luchthartig, soms spottend, soms humoristisch. Deze relativerende werking vervalt indien men zijn rede neerschrijft. Het is daarom, aldus Prof Nouwen, dat hij er de voorkeur aan geeft zijn toespraak te resumeren. De lezer kan dan kennis nemen van het geraamte, het vlees moet hij er zelf bij denken.

## Algemeen

Prof Nouwen begint met erop te wijzen dat hij niet in debat treedt met Brüll; hij wil vanuit *zijn* hoek de fiscale mythologie belichten en mogelijk verhelderen. Hij prijst het initiatief van Brüll die het onderwerp 'fiscale mythologie' aan de orde heeft weten te stellen. In andere disciplines is dit reeds geruime tijd eerder gebeurd. Het zijn vooral de antropologen die er een bijzondere studie van gemaakt hebben. De Franse cultureel-antropoloog Claude Lévi-Strauss schreef drie dikke delen 'Mythologiques' (niet 'mythologies'), de logica van de mythen. Vorig jaar werd hij hier te lande begiftigd met de 'Erasmus'prijs. Aan deze en andere schrijvers ontleent prof. Nouwen een aantal omschrijvingen van het karakter van de mythe. Voornamelijk drie vragen rijzen in dit verband:

- wat hebben wij fiscalisten te verstaan onder *mythe*?
- waarom *gelooft* de fiscalist in een mythe, ook indien hij de werkelijkheidswaarde ervan betwijfelt?
- wat is het *gevaar* van de fiscale mythe?

## *Mythe*

Het begrip mythe is moeilijk definieerbaar; voor iedere discipline is het anders, in dezelfde discipline is het sterk uiteenlopend. De historicus noemt het een verhaal uit een ver verleden dat niet klopt; de theoloog een religieus mysterie, de uitdrukking van een niet-waarneembare werkelijkheid in termen van waarneembare verschijnselen; de antropoloog een heilig verhaal.

Voor de fiscalist is de laatste duiding volgens prof Nouwen het meest geschikte aanknopingspunt. Edmund Leach (Cambridge)<sup>1</sup> zegt kenmerkend: 'het bijzondere van een mythe is *niet* dat ze niet waar is maar dat ze de hoogste waarheid is voor hen die geloven maar een sprookje voor degenen die dat niet doen.'

## *Geloof*

Waarom gelooft men gaarne in een mythe waaraan men twijfelt?

Freud gaat ervan uit dat een mythe een soort collectieve droom is; zoals *dromen* veelal veroorzaakt worden door latente wensen, zo is het vaak ook met mythen het geval. In fiscalibus wil dit zeggen dat men bijv. droomt van belastingen naar draagkracht, van lage perceptiekosten en daarom gelooft dat ze er ook zijn terwijl bij nuchtere analyse blijkt dat men van een mythe uitgaat.

## *Gevaar*

Het mythische denken heeft iets dwangmatig; er valt niet te redeneren, er valt niets uit te leggen, er valt niets te vragen. Aldus De Froe.<sup>2</sup> Dit brengt in fiscalibus het gevaar mee dat men een mythe als basement bezigt voor alle mogelijke heffingen, heffingen die vaak indruisen tegen het rechtsgevoel en daarom moeilijk te realiseren zijn.

## **Eerste mythe**

Talrijke mythen dolen rond in het fiscaal recht; hiervan wil prof Nouwen er slechts twee behandelen. De eerste is afkomstig van de Kneuterdijk, de tweede van de Belastingconsulenten.

Aanknopingspunt van de eerste mythe is de uitlating van de minister van Financiën op 21 februari jl. in de Tweede Kamer:

‘Mijnheer de voorzitter, het tegengaan van belastingfraude is eigenlijk alleen zorgen dat de wet wordt nageleefd. . . Als die wet niet wordt nageleefd meen ik dat naleving zal moeten worden afgedwongen, tenzij zou blijken dat de wet zozeer zou indruisen tegen het gevoelen van de Nederlandse samenleving dat het ondoenlijk zou zijn om dit af te dwingen. Dan zou men opnieuw moeten gaan nadenken en moeten bezien of er aanleiding is om de wet te gaan veranderen. Hiervan is mij echter helemaal niets gebleken ten aanzien van de belastingwetgeving.’

Kort samenvattend wordt op de Kneuterdijk beweerd dat het huidige belastingstelsel in overeenstemming is met het rechtsgevoelen van de Nederlandse samenleving; de fraudeurs zouden in deze lezing slechts grauwe schimmels zijn op een overigens kerngezonde plant.

Het komt prof Nouwen voor dat hier een mythe verkondigd wordt, een mythe zijn oorsprong vindend in de Franse revolutie die van de ‘citoyen’ verwachtte dat hij eerder teveel dan te weinig zou betalen! <sup>3</sup>

Wat leren nu de schrijvers, de sprekers, de practici op het punt van de *belastingmoraal*, immers daar gaat het in feite over bij deze mythe. Prof Nouwen behandelt dan uitvoerig het onlangs uitgekomen rapport van Fiscandal <sup>4</sup> en citeert hieruit Frank, Nooteboom, Van Vucht, Hofstra, Bettinc, Sneep, Overbosch, Van Dijck, Schendstock, allen mensen met een langjarige praktijk en allen erover eens dat de belastingmoraal elders zowel als hier te lande op zijn minst een zeer dubieuze zaak is.

Ook de recente publicaties omtrent een aantal ‘hoogwaardigheidsbekleders’ vestigen niet de indruk dat zij de opvatting van onze minister van Financiën delen, en er op uit zijn het hunne bij te dragen tot verhoging van de belastingmoraliteit. In dit verband noemt spreker onder meer Spiro Agnew, Richard Nixon, Rainer Barzel, Chaban Delmas.

Het is overigens moeilijk om terzake van de belastingfraude kwantitatief geïnformeerd te worden. Het meest recente op dit terrein is de *Elsevier-Nipo-enquête* (Elseviers magazine 20 april 1974). De uitkomst wees uit dat 40% van de mannen en 32% van de vrouwen in Nederland genegen waren de hand te lichten met hun belastingverplichtingen.

De vraag aan de geënquêteerden luidde: zoudt u de neiging hebben om zelf ook belasting te ontduiken indien u de kans had?

Prof Nouwen vraagt zich af wat de waarde is van een dergelijke en-

- quête, die hij overigens verdienstelijk acht. Als zwakke punten noemt hij:
- zich over zijn neigingen uitlaten stuit op weerstand, ook als men verzekerd is van anonimiteit;
  - iemand die nooit in de gelegenheid geweest is te frauderen, kan op een vraag als bovenstaande geen ander antwoord geven dan dat hij zich van een dergelijke neiging *tot op heden* niet bewust is. Mogelijk dat hij zich van deze neiging bewust wordt als de gelegenheid zich voordoet.
- Prof. Nouwen acht een enquête onder belastingconsulenten meer effectief, ware het niet dat deze veelal zullen schromen een smet te werpen op hun eigen clientèle.

### **Tweede mythe**

Deze mythe wordt, zoals reeds aangeduid, het meest gekoesterd en in het leven gehouden door de belastingconsulenten. Het betreft het verschil tussen wat men noemt 'belastingontduiken' en 'belastingontgaan'. Het onderscheid is niet makkelijk aan te geven.<sup>5</sup> Als regel verstaat men onder ontduiking het zich aan zijn belastingverplichtingen onttrekken langs rechtens *on*geoorloofde wegen. Ook hierin zijn gradaties; soms is het het strafrecht waarmee men in conflict komt, soms louter het fiscaalrecht; in het laatste geval spreekt men van 'fraus legis'. Belastingontgaan is het zich onttrekken langs slimme maar *rechtens* niet-verboden paden. 'Je mag toch de voordeligste weg kiezen in fiscale zaken', heet het hierbij.

Prof. Nouwen ontkent geenszins het verschil tussen beide categorieën, maar wel ontkent hij dat bij de beoordeling van de *belastingmoraal* het verschil essentieel zou zijn. Dit noemt hij een veel gekoesterde mythe.

De belastingmoraal toch stoelt op het beginsel van gezamenlijk dragen en op billijke wijze verdelen van de lasten. Ook als men zich door slimigheden hieraan weet te onttrekken, frustreert men dit postulaat. Men kan het niet afdoen met het adagium dat men de voordeligste weg mag volgen. Immers ook de ontduiker gebruikt dit argument.

Spreker gaat vervolgens de zwakheid van het onderscheid na (taalkundig en praktisch); men weet nooit *tevooren* of een bepaalde manipulatie als belastingontgaan of belastingontduiking zal worden bestempeld. Dit blijkt pas achteraf als de rechter zijn oordeel geveld heeft. Prof. Nouwen noemt een paar recente gevallen van slimigheden die ook als fraus-legis

hadden kunnen uitvallen. Hof Arnhem 3 september 1973, FED 4 april 1974 (onderhoudskosten vooruit betaald op 31 december 1970) en HR 13 maart 1974, FED 18 april 1974 (koop prijs huis als lijfrente betaald aan Zwitserse neef). Andere zwakheden van het onderscheid zijn: verschil van inzicht ten aanzien van *fraus legis* van diverse rechters, verschil in appreciatie van rechters en wetgevers.

Aan het eind van zijn betoog bespreekt prof. Nouwen de 'belastingvlucht' als speciale vorm van ontgaan. Ook hier komt hij tot de conclusie dat binnen het raam van de belastingmoraal er soms weinig onderscheid is met belastingontduiking. Hij stipt tenslotte nog aan dat ook de creatie door de overheid van belastingvoordelige emolumenten via rentespaarbrieven, literatuur- en soortgelijke prijzen, opbouw van hoge pensioenrechten, niet stimulerend werkt op het hooghouden van een belastingmoraal.

Recapitulerend zegt hij:

1. het is een *mythe* dat ons belastingregime strookt met het rechtsgevoel van de Nederlandse samenleving, althans voorzover hierin belasting van enige betekenis betaald wordt of betaald moet worden;
2. het is een *mythe* dat er vanuit de belastingmoraal een essentieel verschil bestaat tussen belastingontduiken en ontgaan;
- ③ het is een wensdroom dat men het ontgaan en ontduiken onder de knie kan krijgen;
4. realistischer is het met Böll te erkennen dat men in de moderne belastingpolitiek niet meer spreekt van belastingmoraal; dat dit begrip nog wel eens van tijd tot tijd van stal wordt gehaald maar in wezen belachelijk en zelfs ontoelaatbaar is; <sup>6</sup>
5. men late de mythen terzijde en streve naar – wat Visser heeft genoemd – een 'cijns zonder moeite, pijn en ergernis'. <sup>7</sup>



## Noten

1. Edmund Leach, Claude Lévi-Strauss, Meulenhoff Amsterdam 1970.
2. Prof. dr. A. de Froe (Amsterdam) bij de bespreking van 'Strategie van de cultuur' door prof. dr. C. A. van Peursen, Intermediair 28 juli 1972.
3. Zie Adriani/Van Hoorn, deel I, blz. 289.
4. Fiscandal, Lustrumcongres Fiscaal Economisch Dispuut Erasmus Universiteit Rotterdam met onder meer als onderwerp 'Fiscale fraude', brochure nr. 5, februari 1974.
5. Zie laatstelijk Ch. P. A. Geppart, Over wetsontduiking in het belastingrecht, Speculum Langemeijer, Kluwer 1973.
6. Heinrich Böll, Ende einer Dienstfahrt, dtv München 1973, ook aangehaald door J. Verburg, inaugurale rede, Kluwer 1973.
7. Tj. S. Visser, Bespreking Oratie Hofstra 1966, Themis 1967.

## Discussiebijdrage II

H. baron van Lawick

*Mijnheer de voorzitter!*

Als je ergens op een feestavondje bent geweest en je vertrekt, dan pleeg je gastvrouw en gastheer een aantal complimenten te geven. Maar dezen zullen altijd wel wat twijfelen, en denken: 'Is dat gemeend of is het de bij deze gelegenheid behorende gemeenplaats'. Want je complimenteert immers altijd als je na een feestavond weggaat. Iets dergelijks doet zich ook nu voor, als ik de twee vorige sprekers complimenteer. Ik hoop dat deze inleiding iets wegneemt van het gemeenplaats-effect.

Ik heb met bijzonder veel genoegen geluisterd vanmorgen naar de heer Brüll, gezien ook de originaliteit en de boeiendheid van zijn uiteenzetting, en met bijzonder veel amusement heb ik geluisterd naar de vorige spreker. Ik zou eigenlijk ook op Nouwen willen ingaan, maar ik dacht dat ik dat om de tijdszake maar moet nalaten. Helaas, want fraude en ontgaan en al wat daarmee samenhangt is natuurlijk een boeiende zaak. Enfin, misschien dat er nog eens een andere gelegenheid komt om daar nader op in te gaan.

Voor de wijze waarop Brüll zijn uiteenzettingen pleegt te houden heb ik altijd grote bewondering. Hij spreekt steeds zonder tekst en zonder aantekeningen. Wat anders is mijn wijze van handelen, gekluisterd aan een tekst. Een tekst die bovendien nog wat rommelig is; ik moet maar zien of ik er vandaag uitkom. Ik sta hier voor u maar ik kan niet anders. Het geheugen was nooit mijn sterkste kant en nu ik de grens van mijn bejaardendom nader, wordt dat er niet beter op. Ik houd mij dus, anders dan Brüll, aan een tekst, beseffende dat dat iets van het leven van mijn uiteenzetting zal wegnemen. Want het is heel wat anders of men aan kinderen een sprookje vertelt of een sprookje voorleest. Maar ik dan lees mijn sprookje voor.

Enkele dagen geleden maakte ik in een theaterschool een les in tekstbehandeling mee. Toen ben ik gaan beseffen hoe moeilijk het is om een tekst te lezen. Accenten, rusten, toonhoogte, steeds moeten deze variëren afhankelijk van dat wat men in de tekst wil weergeven. Als we nu en dan eens gedwongen zijn bij allerlei gelegenheden, zoals vergaderingen, bijeenkomsten, werkgroepen en dergelijke, om onze gedachten over te brengen, dan is dat toch eigenlijk wel heel moeilijk.

Als ik denk aan de heer Nouwen dan weet ik dat hij er geen behoefte aan heeft om nog naar een theaterschool te gaan. Maar er zijn toch weinigen die beseffen hoe moeilijk het is gedachten mondeling over te brengen, en hoeveel beter we dat zouden kunnen doen als we bewuster ook de techniek van het taalgebruik en het stemgebruik en zelfs ook de expressie van het gebaar zouden beheersen. Voor zeer velen zou het dan ook gezien hun beroep van nut zijn enige tijd een theater-opleiding te volgen. Want is niet, is toch niet het theaterfacet, het theatraal handelen een van de wezenlijke aspecten van onze samenleving? Het is een misverstand te menen dat theater alleen plaatsvindt in theaters. Theater is overal, of het nu een protestoptocht is, of een rechtszitting, of een vergadering van de Tweede Kamer, en ik bedoel dit beslist niet denigrerend. Ik erger mij eraan als mensen dat element dat het leven intensiveert en de accenten van de samenleving verduidelijkt minachten, als ze dat woord theater met geringschatting in de mond nemen. Men hoeft maar enige tijd in Engeland te zijn geweest om te weten hoe verrijkend juist theater ook in het dagelijkse leven is.

En zo is dit gebeuren van vandaag in zekere zin ook een theatergebeuren, en mijn taak is daarbij die van tegenspreker. Ik ben vandaag ingehuurd om tegen te spreken, om de rol van 'der Neinsager' te spelen. Ik zal proberen daarin mijn best te doen. Of ik het met Brüll eens ben of niet, ik zal tegenspreken. En ik zie mijn rol ook in die van wat men in de theaterwereld noemt 'de aangever', ik moet teksten aandragen die Brüll straks gelegenheid zullen geven voor verduidelijking en versterking van zijn betoog.

Ik heb nog even aan een derde rol gedacht.

Maar eerst wil ik nog iets toevoegen aan mijn oordeel over de vorm van Brüll's betoog.

Het is niet het tere lijnenspel van een Debussy waarmee ik zijn stijl zou willen vergelijken; eerder met de ruwe, sterk aangezette, provocerende contouren van Charles Ives. Brüll provoceert en choqueert daardoor. Hij

provoceert niet om te provoceren maar wel om te choqueren, om ons te schudden, wakker te schudden. Enkelen worden er zelfs door geërgerd. Dit schokken is in zijn uitwerking natuurlijk positief want ook degenen die het niet met hem eens zijn, die het totaal niet met hem eens zijn worden uitgedaagd om hun standpunt opnieuw terdege te overdenken. We worden ons weer bewust van de gronden van ons standpunt dat minder vanzelfsprekend blijkt te zijn dan we dachten.

Ik voeg hieraan toe dat ik nimmer word geërgerd door Brüll. Ik luister naar hem ongeërgerd maar geboeid en soms geamuseerd, vooral als hij overaccentueert, een techniek die hij beheerst als geen ander.

Ik zei daarnet dat ik wel gedwongen ben om tegen te spreken, maar dat ben ik ook om een andere reden. Ik ben immers trawant van de belastingmythe. Ik behoor tot de groep van diegenen die het, aldus begrijp ik Brüll, tot hun taak moeten rekenen de mythe in stand te houden. Ik moet dus tegenspreken, maar door tegen te spreken bevestig ik dan weer veel van wat Brüll heeft gezegd. Aan deze paradox ontkom ik niet. Maar het gaat er uiteindelijk niet om wie hier gelijk heeft, het gaat erom uw bewustzijn van de dingen zoals ze werkelijk zijn te scherpen.

Mijn bestrijding zal zijn, na enkele algemene opmerkingen, ontmythologisering, maar dan een andere dan die van Brüll. Ik zal trachten twijfel te zaaien. Want Brüll heeft een mythologie uiteengezet en een werkelijkheid, en heeft dan een zekere spanning tussen die twee aangegeven. Ik zal trachten twijfel te zaaien op en aantal punten, twijfel over of de werkelijkheid wel is gemythologiseerd. Dus: ziet men de dingen niet anders dan Brüll ze stelt.

In de tweede plaats over of in sommige gevallen de werkelijkheid wel anders is dan zij wordt gezien, dus of de werkelijkheid anders is dan Brüll stelt, waardoor betwijfeld moet worden of wel rechtspraak, overheid, redacteuren, belastingconsulenten het bewust of onbewust tot hun taak rekenen de mythe in stand te houden.

Ik gaf daarnet al aan, dat ik wat barok zal zijn in mijn uiteenzetting' barok dan in de slechte zin van het woord.

Eerst nu een aangever. Brüll verkende een vrijwel braakliggend terrein. Hij spoort aan de mythe te vinden, die ons maatschappelijk handelen bepaalt, de mythe zonder welke ons handelen onbegrijpelijk zou zijn. Aldus zou er een ingewikkeld en omvangrijk stelsel van mythen zijn, dat het menselijk handelen bepaalt en daarmee onze samenleving. Als ik hem goed begrijp zijn er positief en negatief werkende mythen.

Natuurlijk zijn er tal van mythen. Ons hele bestedingspatroon, dacht ik, wordt voor een belangrijk deel beheerst door mythen. Maar Brüll beperkt zich tot de mythen, die de burgers ertoe brengen belasting te betalen en die de belastingdienst ertoe brengen de belasting te innen. Mijn eerste vraag is nu: Wilt gij, waarde Brüll, ons slechts van deze dingen bewust maken? Gaat het u slechts om de constatering, om het fenomeen, om de handhaving daarvan? Of wilt ge ontmythologiseren. Dus bewustwording niet alleen bij de inner circle, bij de kaste, maar een algemeen doorzien van de mythen. Betekent dit dan in uw opvatting tevens een ineenstorting van de belastingheffing?; want in haar onnatuurlijkheid kan zij volgens u zonder een stelsel van mythen geen stand houden. Wilt u met dit betoog daar een steentje toe bijdragen? Wilt u aldus nieuwe samenlevingsvormen nabijbrengen met de daarbij behorende vernieuwde mythologie? Zijn dit dan samenlevingsvormen zonder belastingheffing, of zijn toch weer mythen nodig om de belastingheffing te dragen.

Na deze aangever val ik dan in mijn rol van neezegger.

Belastingheffing, zo zegt Brüll, is een onnatuurlijke bezigheid. Gewrongen bezitsafstand om niet is onnatuurlijk, aldus Brüll. En dat is de basis, de grondtoon van zijn betoog. Hij zegt niet: de huidige heffing van een ingewikkeld en ondoorzichtig stelsel van hoge heffingen is een onnatuurlijke bezigheid. Dan zou ik wat genuanceerder moeten zijn in mijn afwijzing. Nee, hij zegt: belastingheffing, hij bedoelt dus in welke vorm ook, is een onnatuurlijke bezigheid. En aangezien ik me geen hedentijdse samenlevingsvorm – ik heb het natuurlijk over de afzienbare tijd – kan denken waarin niet van enige belastingheffing sprake is, vraag ik me ernstig af of het belasting heffen in welke vorm dan ook een onnatuurlijk handelen is; ik vraag me ook af of elke vorm van belastingheffing een bezitsafstand om niet is. Is het verband dat de burger ziet tussen zijn betaling en de overheidsvoorzieningen die voor hem betekenis hebben, is dat facet verwaarloosbaar, of is dat een mythe? Kortom, aangenomen dat de kruistochten onnatuurlijk waren, is dan de belastingheffing even onnatuurlijk? En hier zeg ik dan nee. Brüll heeft me niet tot deze overtuiging kunnen brengen. Maar dat is een belangrijke aangelegenheid, want het is de steunpilaar van het betoog van Brüll.

Als belastingheffing natuurlijk is, is er geen stelsel van mythen nodig; dan zou er een stelsel van mythen zijn dat ons drijft als we onnatuurlijk handelen door ons aan belastingheffing te onttrekken. Er zijn natuurlijk wel misverstanden, die zijn er te over, maar geen mythen. Dan is het een

mythe dat deze mythen er zouden zijn. Dat is dan de mythe, waardoor Brüll gedreven wordt tot zijn kruistochten tegen de huidige belastingheffing.

Het gaat naar mijn mening daarom om de basismythen, die Brüll vandaag slechts kon aanduiden omdat zij niet aan de orde zijn. De mythen dus, die onze stelsels van samenleving in stand houden, want daar ligt de kern van de problematiek. De kern ligt niet bij de belastingheffing als element van iedere binnen de nu afzienbare tijd denkbare samenlevingsvorm.

Ik heb bij andere gelegenheden duidelijk gemaakt dat ik bezwaren zie tegen de omvang en de ingewikkeldheid van het huidige stelsel van heffingen. Is dat door Brüll vandaag aan de orde gesteld? Ik meen van niet. Ik kan daarom een nee laten horen, dat in wezen een nee is tegen de onmisbaarheid van wat als mythen wordt aangeduid in de onthullingen van Brüll. Onthullingen in zijn gedachtengang, die ervan uitgaat dat deze zaken nog verhuld zijn voor ons bewustzijn en dus onthuld moeten worden.

Ik wil er toch enkele bespreken en dan moet ik natuurlijk maar een greep doen en dan laat ik in het midden of er sprake is van mythen of misverstanden. Ik wil ze bespreken in die zin, dat ik me afvraag: is het wel een mythe casu quo misverstand?

Eerst nog een vraag: Zijn er volgens u, Brüll, verschillen tussen de mythestelsels die de overheid als belastingheffer bewegen en die de belastingbetalers bewegen of zijn deze in hoofdzaak gelijk?

Brüll noemde als eerste de mythe van de structuur; de druk van de heffingen zou minder zijn dan 50%, zou westers gezien normaal zijn, de draagkracht speelt een zekere rol, er vindt een zekere herverdeling van inkomen en vermogen plaats. De welvaart is gegeven de omstandigheden optimaal. De belastingbetaler heeft, gegeven de omstandigheden, optimale rechtsmiddelen.

Nu, mijn reactie is toch wel kritisch. Dat onze druk hoog is, ook internationaal gezien, is nu toch wel gemeengoed. En allen, die van drukpercentages wat afweten of daarover spreken, weten wel dat we momenteel bezig zijn met alle heffingen te zamen de 50%-grens te overschrijden.

Dat de verdeling naar draagkracht in belang afneemt en doorkruist wordt door de afwenteling is juist, alhoewel ook Brüll erkent, dat er een zekere herverdeling plaatsvindt. Ik ben er van overtuigd, ondanks deze afwenteling, dat er toch iets overblijft van het draagkrachtelement, van

de sterkste schouders en de sterkste lasten, en dat ook het element herverdeling toch wel een rol speelt, maar misschien niet in die mate waarin men dat wel eens verwacht. Met het laatste stem ik in.

Dat de rechtsmiddelen optimaal zouden zijn, ik ontken het. Maar wie denkt dat eigenlijk? Dit is overigens een onderwerp voor een afzonderlijke discussie. Het spreekt vanzelf, dat ik iedere onevenwichtigheid met betrekking tot de rechtsmiddelen afwijs.

Ik kijk nu nog eens naar de mythe van de structuur: wat de druk betreft bestaat deze naar mijn oordeel niet; dat de sterkste schouders de zwaarste lasten dragen is, dacht ik, niet een algemene mening, maar als dit een mythe zou zijn, dan ben ik zelf wel – altijd binnen grenzen natuurlijk – slachtoffer van deze mythe. Welvaart en herverdeling: ik zie wel misverstanden, maar ik zie geen mythe. De vraag of de rechtsmiddelen doelmatig zijn is natuurlijk op zichzelf erg belangrijk. Ik dacht overigens dat geen belangrijke wijzigingen nodig zijn op dit punt. Termijnen, boetes, misschien zijn er wijzigingen nodig, maar geen belangrijke. Ik constateer geen duidelijke tekorten met betrekking tot de rechtsmiddelen van de belastingplichtigen. Alles bijeengenomen, zie ik niet in dat er een mythe bestaat. Is het nu werkelijk zo dat men ten onrechte denkt dat de rechtsmiddelen in het algemeen gesproken redelijk aan hun doel beantwoorden? Naar mijn oordeel is dit geen mythe.

Toen ik van een mythe over de belastingbetalers kennis nam, dacht ik, wat ben ik toch een dom mens – en dat is nog versterkt door de heer Nouwen –, ik heb altijd gedacht dat echt frauderen de uitzondering was en de binnen bepaalde grenzen eerlijke belastingbetaler toch altijd nog de regel.

Ik blijf halsstarrig dit oordeel handhaven en ontken dat dit een mythe is. Natuurlijk is er fraude. Dat is wel algemeen bekend. Maar ik dacht dat dit, zoals Brüll ook stelt, toch altijd nog een randverschijnsel blijft.

En wat denkt nu de belastingplichtige hierover?

Stellig is er eerder een zekere scepsis dan een vertrouwen, dat alles zo prachtig is. De gemiddelde burger zal zich echter noch met de echte fraudeur, noch met de uiterst correcte belastingbetaler identificeren.

Het is hier toch wel anders dan in Frankrijk. Ik was vorige week in Parijs, en net bij mijn vertrek – het was helaas maar in een flits, dus ik kon niet nagaan wat de betekenis precies was, maar het zal wel een politieke prent zijn geweest; ik had al wat portretten gezien in verband met de presidentsverkiezing, maar ik weet niet of dit daarmee samenhang – zag

ik in een flits aangeplakt een groot portret van iemand; daar stond op, ik vertaal nu maar: 'Ik betaal mijn belastingen niet. En u?' Ik dacht, dat zo'n biljet voorlopig hier nog niet te verwachten is in een politieke strijd.

De identificatie van de Nederlanders zal wel ergens tussen de twee polen van de correcte belastingbetaler en de fraudeur in liggen.

De fiscus is natuurlijk ook niet zo'n abstractie, dat hij feilloos neutraal slechts zou doen wat de wet hem voorschrijft, en die nu eens helpend, dan weer vermanend de vaderlijke vriend van de belastingbetaler is. Maar wie denkt dit nu eigenlijk? De fiscale ambtenaren zelf denken dit? De belastingbetalers? Ik ken geen feiten, die erop wijzen, dat dit de algemeen heersende opvatting is. En dat kan ook niet. Belastingambtenaren zijn levende mensen met alle positieve en negatieve kanten van dien. Vaderlijk? Ik herinner mijzelf niet als vaderlijk, noch vermanend en helpend in die Sint Nicolaasachtige zin toen, in die tijd twintig jaar geleden, toen ik nog belastinginspecteur in een aanslagregelende functie was. Maar ik kan me ook niet voorstellen dat er bij anderen een dergelijke voorstelling van de inspecteur zou zijn ontstaan. Belastingambtenaren zijn er niet op uit om de belastingbetalers een hak te zetten, maar ook weer niet om principieel steeds wat minder te vragen dan zou kunnen. Zij zullen wel eens vermanen en ook wel eens helpen, en ze zullen zelfs wel eens vaderlijk zijn, maar ook weer niet voortdurend en principieel. Dat het beeld over de belastingambtenaar duidelijk zou afwijken van de werkelijkheid, ik betwijfel het. Ik heb evenveel waarderende als kritische geluiden gehoord over de fiscale ambtenaren. En daarom wijs ik ook deze mythe af. De inspecteur kan er best zonder, zonder psychisch ineen te storten. De belastingbetaler zal zijn al of niet bedriegen niet laten afhangen van het beeld dat hij van de inspecteur heeft. Dat de gemiddelde ambtenaar een gemiddelde burger is is natuurlijk waar. Wie zal het ontkennen?

De vele voorbeelden die Brüll heeft genoemd van de houding van de belastingplichtigen en van de houding van de fiscus; ik kan daar niet op ingaan. Naar mijn oordeel liggen deze voorbeelden wel in het algemeen aan de rand. Zij dragen een exceptioneel karakter. Ik ben daarom bevreesd dat Brüll door deze wat extreme voorbeelden allemaal bij elkaar te brengen – ook al heeft hij naar hij toelicht een keuze gedaan – om daarmee tot een hoofdlijn te komen en daaruit weer een conclusie te trekken met betrekking tot de werkelijkheid, een oordeel te vormen over die werkelijkheid, ik vrees dat hij daarmee toch een gevaarlijke weg inslaat. Want als het waar is wat ik zeg, dat dit toch voorbeelden met een excep-



tioneel karakter zijn, dan kan men daaruit niet opmaken wat de werkelijkheid op deze punten is.

Ik heb ze niet allemaal kunnen nagaan, ik wil toch één voorbeeld noemen, Brüll heeft het over een opmerking in de Vakstudie over de toepassing van de hardheidsclausule, dat daarbij rekening wordt gehouden met het verleden van de belastingplichtige. Ik heb het niet kunnen nagaan, maar uiteraard zal het zo zijn, dat dat in de Vakstudie gesteld is. Maar ik heb mij er toch wel van op de hoogte gesteld, dat dit beslist niet het uitgangspunt is bij de toepassing van de hardheidsclausule.

Nou dikt Brüll, ik zei het al, de dingen graag wat aan en ik vind dat op zichzelf, ik zei het al, niet bezwaarlijk, wel boeiend. Zo spreekt hij van wetsontduiking als de overheid na een arrest zegt: die coming-backservice, ik wil er nog wel eens een nachtje over slapen, en niet zonder meer beslissen dat de consequenties hiervan zomaar kunnen voortgaan en dan onder verhoging van de vennootschapsbelasting met vele punten of een overeenkomstige verhoging van de omzetbelasting of de inkomstenbelasting. Dat nachtje duurt misschien wat lang, maar dat is een andere zaak. Maar, is dat wachten nu wetsontduiking? Vooruitlopen op een komend verdrag, is dat wetsontduiking? Ik dacht, de overheid kan op deze punten niet ontduiken want zij onderwerpt zich toch immers aan de uiteindelijke wettelijke situatie. Daar kan zij nooit onderuit.

De luie ambtenaar, zegt Brüll, de luie ambtenaar: knijp en piep; nou ja, moet dit niet eerder zijn: de luie ambtenaar: volg en zing. De luie ambtenaar heeft meer belang bij het volgen van de belastingplichtige dan bij het daar tegengaan.

Werkelijkheid en mythos bij de burger, dat vind ik moeilijk, want het is een bijzonder psychologisch punt. Het is me ook niet geheel duidelijk geworden, wat er bij de fraudeur in het bovenbewustzijn, in het onderbewustzijn en wat er bij de niet-fraudeur in het bovenbewustzijn speelt en in het onderbewustzijn, en hoe die vier elementen dan weer in werkelijkheid en mythos dooreen spelen. Kortom, het schema staat me niet voor ogen, daarom zwijg ik erover.

Dat, zoals Brüll stelt, er bij een sociologisch onderzoek onjuiste beelden ontstaan, omdat oordeel en gedrag elkaar niet dekken, acht ik zeer waarschijnlijk. Mijn scepsis is op dit punt zeer groot, inderdaad.

Brüll heeft een aantal opmerkingen gemaakt over de rechterlijke macht, daar ga ik niet op in, ik moet nou eenmaal een keuze doen, maar ik vind wel, dat dit punt nadere aandacht verdient, en ik ben er van overtuigd,

dat die nadere aandacht ook wel zal komen. Het is een belangrijke zaak.

Een vraag: Is de handhaving van de mythe een bewust proces in die zin, dat men weet een mythe te beschermen, of een grotendeels onbewust proces, ook onbewust met betrekking tot de in wezen onoorbaarheid van de handhaving van de mythe? Dit is toch wel een belangrijk punt, het is misschien wel gezegd door Brüll, maar voor mij toch nog niet zo duidelijk in hoeverre hier bewuste of onbewuste processen plaatsvinden.

Is de fiscus monopolistisch? Het aanvaarden van belastingheffing betekent voor mij aanvaarden van een monopolie. Maar dringt het monopolie ongemerkt zover door als Brüll het stelt? Ik zet er een vraagteken bij. Ik erken het bestaan van machtsmiddelen, ik wijs machtsmiddelen tegenover hen, die zich aan belastingheffing willen onttrekken ook niet af. Gezien de noodzaak van belastingheffing acht ik handhaving van een zekere mate van gelijkheid een redelijk facet daarvan. Het is ook beslist niet zo, dat de redelijk eerlijke belastingbetaler, ook een burger, het zal aanvaarden dat hij meer betaalt, omdat zijn medeburger door schijnhandelen en dergelijke belasting weet te besparen. Als de fiscus in die gevallen niet zou ingrijpen, zou dit tot misnoegen leiden bij een grote groep belastingbetalers. Wegens een mythe of wegens de harde werkelijkheid? Aanvaard ik nu machtsmisbruik? Natuurlijk niet. Maar zijn er veel gevallen van machtsmisbruik? Is het uitgangspunt van de fiscus nu werkelijk: fout kan alleen de belastingplichtige zijn?, zoals: fout kan alleen de leerling zijn, niet de leraar; fout kan alleen het kind zijn en niet de ouder? Leven we nog in die tijd? Ik dacht het niet.

Zijn de middelen in omgekeerde richting, dus middelen ten behoeve van de belastingbetaler, puur theoretisch? Is het fungeren van de Federatie van Belastingconsulenten een mythe? Neen, er zijn wel degelijk middelen in andere richting, al mag men wat mij betreft daarvoor de term 'machtsmiddelen' vermijden. Is er behoefte aan meer, dan steun ik dat meer. Ik ben steeds van mening, dat de belastingplichtige alle mogelijkheden moet hebben om onbillijkheid ten opzichte van hem te bestrijden. Bestrijden van onbillijkheid betekent ten opzichte van de belastingplichtigen ook het bestrijden van ontduiking door anderen.

De vakpers, cassatiebeleid, publicatie van aanhangige zaken. Het valt mijzelf moeilijk hierover te spreken, want ik behoor zelf tot de redactie van een fiscale periodiek en ik ken dus de perfiditeit waarmee ik te werk ga. Stuur nooit kopij naar een fiscaal tijdschrift zonder er een afschrift van

te behouden en lees later goed na wat er is gedrukt, want kleine onopvallende veranderingen kunnen de kern van het betoog aantasten. Brüll noemt: het uit de publiciteit houden van rechterlijke uitspraken, maar hij vergeet te noemen – dat heeft hij misschien nog niet ontdekt – het publiceren van gefingeerde arresten, een geliefd spel van fiscale redacties. Maar ik vergat bijna, dat hijzelf ook van een dergelijke redactie deel uitmaakt.

Kortom, het is noodzakelijk dat dit punt, zoals meerdere punten van de rede van Brüll, later nog eens wordt uitgediept en dat zich daarover een open discussie ontwikkelt.

Onderschriften in de BNB: Brüll doet een keuze. Zou een andere keuze misschien ook mogelijk zijn geweest?

Brüll heeft geduid op de korpsgeest van de belastingambtenaren, van de belastinginspecteurs. Er is natuurlijk een zekere kastevorming onder de fiscalisten, wie zal het ontkennen. De kaste waartoe ook Brüll behoort, de kaste die zich manifesteert in altijd weer dezelfde gezichten; ook vandaag is de fiscale clan weer bijeen.

Heeft Brüll geen inbreng in deze kaste? Wordt ook hij besmet door de korpsgeest? Nou, niemand zal eraan twijfelen, dat dat niet zo is. Maar is hij dan de enige, of is de kaste toch niet zo eenzijdig samengesteld uit trouwe, kritiekloze vazallen van de fiscus als Brüll stelde. Kastevorming is onvermijdelijk, niet alleen in de fiscale sfeer; ze heeft natuurlijk negatieve kanten en het is goed zich daarvan bewust te zijn.

Topposten in de wetenschap, posten in de rechterlijke macht, 70% in de wetenschap, wellicht evenveel in de rechterlijke macht; is dat grote percentage niet alleen maar gevolg van de verhouding binnen het reservoir van kandidaten? Dit geldt waarschijnlijk zowel voor wetenschap als voor rechterlijke macht; dan is het verklaarbaar en hoeft er niet een bewuste keuze te zijn ter beïnvloeding van wetenschap en rechterlijke macht. Trouwens, tot die wetenschap behoort toch ook weer Brüll en ik zou allerlei andere namen kunnen noemen, die duidelijk onafhankelijk zijn van de korpsgeest van de belastingdienst. Ik noem maar voorbeelden.

Blijft de sluier dan toch steeds ongeschonden, ondanks het feit dat toch ook buiten dat korps mensen in de wetenschap en de rechterlijke macht plaats hebben genomen?

Het gaat misschien toch nog veel geraffineerder dan Brüll denkt; zo nu en dan wordt, en dan juist door een oud-inspecteur, een anti-fiscus-

noot geplaatst; zoals laatst de noot Scheltens over het arrest over de huurwaarde van de studeerkamer. Ook die perfiditeit is Brüll ontgaan.

↓ De wetgeving. Naar mijn ervaring is het politieke krachtenveld – vraag mij niet het te definiëren – beslissend. De ambtelijke invloed is gering, ondanks de macht van de deskundigheid. Wat mijzelf betreft, in de laatste jaren zijn er in mijn ogen in de fiscale wetgeving meer verslechtingen dan verbeteringen aangebracht en naar mijn ervaring meer ondanks de kaste dan door toedoen van de kaste. Het is verbijsterend wat er soms allemaal gebeurt, hoe men komt op allerlei kunstmatigheden. En dat is nog niet afgelopen. Dat proces van ingewikkelder en ondoorzichtiger worden gaat steeds verder. En dat zijn dan de dingen waarmee de belastingdienst wordt geconfronteerd. En dat is dan de belastingdienst waar Brüll toch wel een zekere kritiek over uitstort. Ik weet, dat wetenschappelijke overtuiging hem drijft. Maar als ik na ga wat de taak van de belastingdienst – en ik concentreer mij nu op de uitvoerende dienst – inhoudt: dat ingewikkelde, ondoorzichtige stelsel van belastingen en heffingen, dat jaar na jaar wordt gewijzigd, dat een geldstroom omvat van rond de helft van het nationale inkomen, dan ben ik eerder geneigd tot een compliment dan tot het stellen van een kritische noot. En als Brüll stelt, dat de overheid in haar fiscale aangezicht de belastingheffer als subject en de belastingplichtige als object behandelt, dan spreek ik ook dit tegen.

Natuurlijk kijkt de belastingdienst ook naar de techniek, maar dan weer ter wille van de subjecten. Ter wille van de subjecten en die subjecten zijn dan toch weer de belastingplichtigen. De kritiek, de enigszins ongegronde kritiek, en die proef ik toch wel uit verschillende opmerkingen van Brüll, zal in dit licht toch ook wel de betrokkenen wat verbazen en wellicht zelfs ergeren. Maar dan niet, zoals Brüll het stelt, omdat zij met de onwerkelijkheid van hun mythen worden geconfronteerd. Men mag de belastingdienst stellig niet zien – en ik kan het niet laten het theaterbeeld weer op te roepen – als de August, die een niet-uitvoerbare taak opgelegd krijgt en dan geschopt wordt, omdat het steeds weer mislukt.

Ook voor mijzelf wijs ik die rol af, de rol van August. Die rol zou ik kunnen vervullen door over het hoofd te zien dat Brüll ook mij in de mythen heeft verweven. Alles wat ik heb gezegd, ook in mijn rol van neenzegger, zou passen in zijn mythe-uitgangspunt. Mijn kijk op de dingen zou worden beheerst door de mythe. Ik zou niet anders kunnen spreken dan ik

heb gesproken. Mijn ontkenning is dan juist, ik heb het al eerder gezegd, een bevestiging van de stelling van Brüll. Neen, die rol aanvaard ik uiteindelijk toch niet.

Ik besef, dat dit dan het einde is van de discussie. Mythe tegen mythe. Als ik stel: Brüll is toch gevangen in een mythe, zijn op allerlei punten onzuivere waarnemingen en overtrokken oordelen wijzen daarop, dan kan Brüll stellen: Van Lawick is gevangen in een mythe, zijn op allerlei punten onzuivere waarnemingen en overtrokken gunstig oordeel over allerlei overheidszaken wijzen daarop. Hij wordt in zijn betoog geleid door een onjuiste voorstelling van de samenlevingsvormen waarin wij leven en de gedragingen, die deze vormen bepalen. Dat is het dode punt waar wij vanmiddag niet uitkomen.

Nog een enkele slotkanttekening. Brüll wil zelf kiezen welke mythen hij tot zijn beweegkracht wil maken. Maar is die bewust gekozen mythe dan nog wel een mythe? Gij, waarde Brüll, zult toch niet zelf dat wat u beweegt in uw strijd tegen bepaalde elementen van de samenleving, zoals de huidige belastingheffing, gij zult dat toch niet een mythe noemen?

Samenvattend: natuurlijk zijn er mythen, drijvende voorstellingen die onaanvaardbare zaken aanvaardbaar maken. Het is een belangrijk positief element van Brüll, dat hij daarop heeft gewezen. Zou de chaos nu slechts door mythen kunnen worden voorkomen? Ik twijfel nog. Berust de handhaving van onze westerse samenleving op mythen? Is het algemene oordeel dat het beslist geen goede samenleving is, maar, gezien de aan de menselijke aard klevende fouten, een te dragen samenleving, niet zoveel slechter dan een andere samenleving, is dat oordeel waarop onze westerse samenlevingsvormen zijn gegrond een mythe?

Ik laat daar of het oordeel juist is en ik besef ook, dat er velen zijn, die aannemen, dat – uitgaande van diezelfde mens, met al zijn fouten – ook op korte termijn verbeteringen van de samenlevingsvormen wel degelijk mogelijk zijn. Als deze groepen gelijk hebben is het bestaande stelsel misschien gegrond op een mythe, maar dan toch een mythe die de scepsis tegenover het bestaande niet wegneemt. Een mythe die eerder voert tot cynisme, althans ironie, dan tot idealisme.

En wat betreft de belastingheffing, die slechts zou kunnen worden gehandhaafd door een afgeleide mythe, ik betwijfel het. Is de Nederlandse burger een door de mythe beheerste onderdaan, dan toch wel een onderdaan die morrend aan zijn plichten voldoet en zich met veel scepsis steeds weer afvraagt: is dat nou wel zo nodig? De belastingbetaler vindt

stellig de belasting te hoog en betaalt in het algemeen in een sfeer van cynisme. Het zijn praktische overwegingen die hem tot betalen leiden, geen ideaalbeelden.

Past dat alles nu in het mythebeeld van Brüll? Ik vraag het me af.

En dan een belastingdienst, die zich bewust of onbewust misdraagt, bevangen als deze dienst is door de mythe. Zou het werkelijk waar zijn wat Brüll daarover zegt, de mythe ware al lang kapot getrapt. Door de weerstanden die een dergelijk regime zou opwekken zou het tegendeel worden bereikt. En als in een enkel geval een belastingbetaler iets onredelijks zou aanvaarden, zou dit op puur zakelijke gronden zijn en niet doordat hij gevangen is in een mythe.

Zou er al een mythe zijn bij een gedrag van fiscus, rechter e.d. als Brüll veronderstelt, dan zou deze al spoedig zijn vervangen door een vernietigende afkeer van alles wat belasting heet of wat daarmee te maken heeft.

Alles bijeengenomen zeg ik: wij moeten oppassen, want het constateren van vermeende mythen betekent het scheppen van overbodige nieuwe mythen. Maar, waarde Brüll, zie dit vooral ook als een aangever, als een mogelijkheid, niet voor zo dadelijk, maar dan toch wel voor de toekomst om uw gedachten verder te gaan uitbouwen.

Ik moet nu stoppen, meneer de voorzitter, ik meen, dat ik mij goed aan mijn tijd heb gehouden. Ik had nog willen spreken over de mythe, die ons allen ertoe brengt om hier op een vrije zaterdag bijeen te komen. Dat moet wel een mythe zijn met een bijzonder krachtige invloedssfeer. Waarmee ik niet wil zeggen dat het geen groot genoegen voor mij was om hier vandaag in uw midden te zijn, ook los van de boeiende gedachtenwisseling.

Ik hoop, meneer de voorzitter, dat ik mijn rol in de productie 1974 van de Federatie naar wens heb volvoerd.

Ik dank u wel.

## Weerwoord prof. dr. D. Brüll

*Meneer de voorzitter, dames en heren!*

Als u nu een fel debat verwacht, moet ik u teleurstellen. Daar heb ik zo mijn mentale moraal voor. Ik vind namelijk, dat u als vrije mensen het recht hebt twee opvattingen tegenover elkaar te horen en dat er van twee mensen niet één moet zijn, die het laatste woord heeft, al is dat dan technisch niet anders mogelijk.

Maar misschien is het meer de moraal uit mijn onderbewustzijn: ik spreek namelijk niet graag voor lege banken en ik weet dat U er prijs op stelt op tijd naar huis te gaan. Vandaar ook, dat ik niet elke voorzet van de heer Van Lawick zal benutten.

Ik wil daarom in het midden laten de hele problematiek of ik exceptionele gevallen naar voren heb gehaald, dan wel of de massa van exceptionaliteit het gewone is. Ik wil eigenlijk slechts op enkele punten ingaan, die verduidelijking behoeven. De heer Nouwen heeft het me wat dat betreft bijzonder makkelijk gemaakt, maar dat is geen wonder. Als twee mensen hier komen die allebei de mythe van onze tijd door hebben, althans geen gelovigen van deze mythe zijn, dan moeten zij elkaar wel vinden. Maar het moet mij van het hart (en daar maak ik geen moordkuil van), dat de mythe die de heer Nouwen drijft een andere is dan die mij beweegt. En onze verschillende mythen leiden tot andere wenselijkheden.

Ik wil ten aanzien van het betoog van de heer Nouwen slechts drie opmerkingen maken.

1e. Wat de heer Nouwen verteld heeft over ontduiking en sociologisch onderzoek is mij uit het hart gegrepen (en eerlijk gezegd: ik heb vanochtend gewoon vergeten mijn visie te vertellen). En toch demonstreert ook dat weer, hoe zeer onze verschillende mythen een ander accent hebben. Zeker, ook voor mij is dit sociologisch onderzoek op de manier van de

heer Nouwen interpreteerbaar. Maar op die enquêtes heb ik een verdergaande kritiek. Omdat ik de hele bevolking in een mythe gevangen zie, zal ook het antwoord niet anders dan mythisch kunnen zijn. Dat betekent, dat men het antwoord geeft dat vanuit de mentale plaats in de mythe juist is, en niet vanuit de wijze hoe men zou handelen in de praktijk. Hier ligt de ingebouwde veiligheidsklep van iedere mythe: zij kent de afwijking (dat is de met haar strijdige werkelijkheid), maar ook de overwinning daar op. Bij oude mythen is dat heel duidelijk. Daar vindt u altijd ingebouwd de dwaling en de zelfoverwinning.

2e. Het volgende wat ik even wilde opmerken is – het onderwerp sneuvelde helaas ook in de strijd tegen de tijd – dat de mythe van de fraude bij mij ook nog een stuk verder gaat dan bij collega Nouwen. Ik zie geen wetenschappelijk onderscheid tussen ontgaan en ontduiken. Geen *wetenschappelijk* onderscheid. Als u een wetenschappelijke definitie van fraude wilt maken, dan komt u tot een begrip, dat inderdaad de zonden van belastingplichtigen, belastingambtenaren, rechters en wetgevers omvat. Maar dat zou een verhaal op zichzelf zijn. . .

3e. Ik wil tenslotte nog één ding opmerken, omdat het mij met grote vreugde heeft vervuld, namelijk dat collega Nouwen Böll heeft aangehaald. Hij heeft inderdaad door onze belastingmythe geprikt. Mij is Böll dierbaar, omdat hij de mythe van onze hele samenleving heeft blootgelegd, haarscherp op de meest gevoelige plek heeft geprikt in zijn laatste boek 'Gruppenbild mit Dame'. Het hele boek is opgebouwd rond het existentiële begrip van onze mythe en rondom de meest gevaarlijke ondermijning van deze mythe, die bestaat uit wat Böll noemt 'Leistungsverweigerung', prestatieweigering. Dat wil zeggen dat de burger weigert die prestatie te verrichten, die van hem verwacht wordt.

Wat nu betreft het betoog van de heer Van Lawick.

Ja, daarin wordt mij wat tegenwoordig de hamvraag heet gesteld, en wat in de tijd van een andere mythe de Gretchenfrage werd genoemd. Hij vraagt mij namelijk eigenlijk: zeg Brüll, vertel me nou eens, je hebt een andere mythe en daarom denk je er zo over; want dat ligt toch eigenlijk aan dat verhaal ten grondslag.

Welnu, ik zou er twee dingen op willen antwoorden, zoals bijna altijd: ja en nee. Nee, in zoverre ik het als de primaire taak van de wetenschap beschouw om mythen te zien, om mythen te onderkennen. Ik zou het zelfs nog krasser willen zeggen. Ik vind dit *de* wetenschappelijke taak. Maar ik ben mij ervan bewust, dat zo'n uitspraak vreemd moet klinken



in een tijd, waarin pogingen om bijv. het wetsgebeuren in de maatschappelijke totaliteit van oorzaak en gevolg te plaatsen, door de 'rechtswetenschap' wordt afgewezen als emotioneel.

In mijn zienswijze heeft dus de mythologie van de belastingen een doel in zichzelf. Dit doel kan en behoort te worden nagestreefd onafhankelijk van het al dan niet bestaan van een andere mythe.

En toch zeg ik ook ja tegen Van Lawick. Want ik geloof, dat ik geen kans zou maken om de mythe te onderkennen die ons samenzijn beheerst, als ik mij niet buiten deze mythe voelde staan. Dat echter houdt voor mij per definitie in, dat ik mij veroorloof een eigen mythe er op na te houden. Mythe is, ik herhaal het nog eens, geen vies woord. En ik ken geen positieve en negatieve mythen, meneer Van Lawick. Alleen: voor mijzelf doe ik een keuze uit de mythen. Als ik dus zeg, dat ik zelf een mythe nodig heb, dan houdt dat óók in, dat mij een maatschappij voor ogen staat, waarin mijn mythe het ideaalbeeld is en waarin ongetwijfeld de belasting zal worden geheven met behulp van mythen.

Hebben wij wel een belastingmythe nodig, zo vraagt zich de heer Van Lawick af, nu belasting betalen niet iets onnatuurlijks is gelijk de kruistochten, want je krijgt er iets voor terug. Voor mijn gevoel is die samenhang voor de gemiddelde man te verwijderd om in de vitale sfeer bij het belasting betalen het gevoel van een natuurlijke handeling te verkrijgen.

Hiermee houdt verband de indringende vraag van de heer Van Lawick, die in mijn eigen woorden misschien aldus mag worden weergegeven: Heeft de overheid dezelfde mythe als de belastingbetalers? Met andere woorden: is er toch zoiets als een conspiratie? En opnieuw moet ik zeggen: ja en nee.

Deze keer wil ik beginnen met het neen: ze hebben niet dezelfde mythe. Daarmee bedoel ik, dat het altijd zo geweest is dat de policy-makers zichzelf uitzonderen. Dat vindt u tot in het abortusvraagstuk toe, want niemand overweegt de vraag, of hij het prettig gevonden zou hebben om als foetus geaborteerd te zijn. Zo ook kent de leidende elite zich altijd de bevoegdheid toe om de mythe tot op zekere hoogte door te hebben en met dat inzicht de minder-geprivilegieerde schepselen te leiden.

Ik wil u hiervan twee voorbeelden geven. Wij hebben de eigen richting uitgebannen voor de burger, maar de overheid houdt de ultimo ratio; dat is niets anders dan eigen richting. Wij vervolgen het misdrijf, maar wij erkennen de 'Staatsraison', die het misdrijf in het algemene belang mag plegen. En vandaar dus inderdaad: niet dezelfde mythe, niet dezelfde submythe.

Dat neemt echter niet weg dat ook de top gevangene is van de mythe. Hij moet zich, gaarne of ongaarne, ertoe bekennen. Daarom ben ik het niet geheel eens met wat de heer Nouwen zegt over de staatssecretaris. Ook de hoogste man aan de Kneuterdijk *moet* vanuit de mythe leven, anders zou hij nooit de hoogste man kunnen zijn. Je moet in de mythe kunnen functioneren, of je hem aanvaardt of niet. En van mijzelf moet ik zeggen – dat wil ik graag expliciteren, omdat het anders lijkt of ik waardeoordelen geef –, dat ik bij wijze van spreken 23 van de 24 uur van de dag functioneer in de mythe. Alleen op je zeldzame ogenblikken maak je je daarvan vrij en je kijkt hoe het *is*.

Nu de machtsmiddelen van de heer Van Lawick. Ik wijs ze bepaald niet af. Maar ik wil wel doorhebben hoe ze verdeeld zijn.

Dat de wetgeving in de laatste tijd zoveel verslechterd is, dat geef ik gaarne toe. Het zou mij op een onderwerp brengen dat vanochtend eveneens is weggevallen en dat ik, althans beknopt, in de schriftelijke versie hoop op te nemen.

Er komt slechts één opmerking in het betoog van de heer Van Lawick voor die ik echt wil tegenspreken. En dat is die opmerking waarin mijn oordeel over de fiscale ambtenaren wordt verweten. Ik weet, ik sta bekend als anti-fiscaal. Het zal niet helpen, maar ik spreek het toch met klem tegen. Ik dacht dat ik vandaag voldoende voorbeelden heb genoemd om te laten zien, dat voor mij de fiscale ambtenaar bepaald niet de voetveeg is, en ik neem eigenlijk aan dat meneer Van Lawick ook die woorden als een voorzet heeft bedoeld, om mij de gelegenheid te geven dit uit te spreken. Waar het mij echter om gaat is: ik slik de nimbus er omheen niet, net zo min als om de rechter.

Op de belastingplichtige wijzen, mijn hemel, dat gebeurt dag in dag uit. Zijn schandelijk gedrag siert de vakliteratuur en zijn misbruiken vullen de wetsgeschiedenis, zonder dat zich kennelijk iemand gekwetst voelt. Maar de fiscale ambtenaren? De rechter?

U als belastingconsulenten kunt het zich niet veroorloven een lelijk geval te openbaren, laat staan een algemeen woord van kritiek te laten horen. Ik ben een van de heel weinigen, die dat wel kunnen en ik reken het mij tot taak enig evenwicht in de beoordeling van beide partijen te brengen. Daarom wijs ik op persoonlijke fouten en op fouten van het systeem waar ik ze tegen kom. Dat neemt niets maar dan ook niets weg van het respect dat ik voor het gros van deze mensen heb, groot respect zelfs, ook als zij gevangenen van de mythe zijn.

Hierbij sluit goed aan de opmerking van de debater over de coming-

back-service. Aan dit voorbeeld worden twee werelden zichtbaar. Meneer Van Lawick verdedigt hier een ambtshandeling met het motief, dat de minister er nog wel eens over moet kunnen slapen of hij de vennootschapsbelasting met ik weet niet hoeveel punten zal verhogen. Ja, daar zou ik ook nog wel eens een nachtje over willen slapen. Maar is dit een reden – en hier vindt u terug wat ik daarnet gezegd heb over die Staatsraison – om contra legem aanslagen te laten opleggen en ervoor te zorgen, dat men bovendien geen uitstel van betaling krijgt? *Als* dit een reden is, laten we dan ook erkennen dat onze rechtsstaat een mythe is. Zelfs als, zoals de heer Van Lawick zegt, de overheid zich *uiteindelijk* aan de wet onderwerpt, dan handelt zij niet anders dan de ondernemer, die zijn pessimistische waardering verkijkt verdedigt met: 'Maar fiscus, het is toch alleen maar uitstel, uiteindelijk krijg je het wel.' U allen hebt dat verhaal vaak gehoord.

Dames en heren, meneer Van Lawick heeft gezegd, dat ik mijn gehoor gaarne choquer. Ik ben het met hem eens. En daardoor komt het vaak over alsof het niet zo erg serieus bedoeld is. Maar die August van meneer Van Lawick, die voel ik mij toch echt niet. Het is mij bittere ernst. Maar voor mij ligt de volgorde anders. Ik vind de werkelijkheid choquerend en daarom choqueert wat ik over die werkelijkheid zeg het gehoor. Deze causale keten willen we liever niet omdraaien.

Dames en heren. Ik wil de hele materie samenvattend en ter afsluiting een woord van Goethe citeren, gehaald uit de Walpurgisnacht in Faust I: 'man denkt zu schieben und man wird geschoben'.

Ik begrijp heel goed, dat met mij ook geschoven wordt, maar ik wil toch heel graag, anders dan die heksen in de Walpurgisnacht, mij er van bewust zijn door wie en hoe ik geschoven word. Nog eens: niet door conspiratoren; je kunt het niet vaak genoeg zeggen. Maar ik word geschoven door een systeem, door een structuur die inherent is aan de structuur van onze samenleving. Als ik dat opmerk, als ik dat doorkrijg, welnu, dan meen ik ook de vrijheid te mogen nemen om dit inzicht niet onder stoelen en banken te steken. Dat heb ik dan ook vandaag niet gedaan.

# Achteraf

Prof. Dr. D. Brüll

De deining, die naar aanleiding van mijn lezing is ontstaan, culmineerde in vragen van het Tweede-kamerlid Notenboom en een verbazingwekkend snel gevolgd antwoord van de staatssecretaris.

Het lijkt mij goed om dit toneelstukje in zakformaat direct met mijn betoog en het daarop gevolgde debat te verbinden:

17 mei 1974.

Antwoord van de staatssecretaris van Financiën, drs. M. J. van Rooijen op vragen van het Tweede-Kamerlid Notenboom.

## *VRAGEN*

1. Heeft de staatssecretaris kennis genomen van de publikatie in 'De Telegraaf' van 30 april 1974 over de door prof. dr. D. Brüll op de belastingconsulentendag 1974 gehouden inleiding waar hij gesteld zou hebben dat het een mythe is dat de inspecteur altijd een correcte onpartijdige ambtenaar is, en waarin hij voorts enkele voorbeelden voor deze stelling zou hebben genoemd?

2. Is die publikatie in overeenstemming met hetgeen de inleider heeft gezegd?

3. Indien vraag 2 bevestigend wordt beantwoord, is de staatssecretaris dan van mening dat hier ten onrechte de integriteit van de belastingdienst wordt aangetast?

## *ANTWOORD*

1 en 2. Deze vragen worden bevestigend beantwoord.

3. De uitspraak van prof. dr. D. Brüll op de belastingconsulentendag 1974 dat het een mythe is dat de inspecteur altijd een correcte onpartijdige ambtenaar is, houdt door haar algemene formulering het verwijt in dat de Belastingdienst als zodanig uit bestuurlijk oogpunt onbehoorlijk optreedt. Daarvoor heeft hij echter geen enkele redelijke grond aangevoerd. Met name kunnen de door hem genoemde incidentele voorbeelden - gesteld al dat

zij juist zouden zijn – bezwaarlijk als argument voor zijn bewering worden aanvaard. Ook overigens zijn de ondergetekende geen feiten of omstandigheden bekend welke enige aanwijzing voor de juistheid daarvan kunnen vormen. Als prof. Brüll inderdaad concrete gevallen bekend zijn waarin de Belastingdienst incorrect optreedt zou hij een werkelijke bijdrage hebben geleverd aan de sanering van de door hem aanwezig geachte misstand door daarvan kennis te geven aan de leiding van de Belastingdienst. Zou dit alsnog gebeuren, dan zal de ondergetekende uiteraard ter zake een grondig onderzoek doen instellen.

Op grond van het vorenstaande is de ondergetekende van oordeel dat prof. Brüll de integriteit van de Belastingdienst ten onrechte in twijfel heeft getrokken.

Voor wie gelezen heeft wat ik gezegd heb, behoeven de woorden van de staatssecretaris nauwelijks commentaar. Omdat er echter zoveel slechte lezers bestaan, wil ik op enkele curiosa wijzen:

1e. Indien de staatssecretaris in mijn opmerking 'dat het een mythe is dat de inspecteur altijd een correcte ambtenaar is' een onterecht verwijt aan de Belastingdienst als zodanig hoort, dan geeft hij blijk van de mening, dat

a. iedere inspecteur altijd een correcte ambtenaar is (waar halen ze toch al die heiligen vandaan?) en

b. dat het verwijt van incorrectheid met betrekking tot *enkele* inspecteurs de *hele* Belastingdienst treft.

Dat de overheid zich door een (veronderstelde) aanval ook op haar laatste ambtenaar zelf aangevallen voelt, is niet alleen een perversering van het 19e-eeuwse principe, dat de minister voor de ambtshandelingen van *alle* ambtenaren verantwoordelijk is, het is bovendien een typische trek van onze maatschappijstructuur: als de overheid het monopolie van het Algemene Belang heeft, dan handelt ook de laatste ambtenaar in het Algemene Belang en wordt in hem het Algemene Belang aangevallen. Er ontstaat een nieuwe onaantastbare kaste, hetgeen aan een theocratie eigen is.

2e. Mijn hele rede bestond uit niets anders dan het aanvoeren van redelijke gronden, waarom die correctheid niet aanwezig is en ook niet verwacht kan worden, bij de ambtenaren niet en niet bij de andere figuren. Dat doet de vraag rijzen, wat voor de staatssecretaris een redelijke grond is.

3. Aangezien de staatssecretaris zijn wijsheid niet uit De Telegraaf behoefde te putten, omdat hij de Belastingconsulentendag van begin tot einde heeft bijgewoond, zou hij moeten weten, dat in mijn betoog, anders dan in het vraag- en antwoordspel, 'mythe' juist *niet* een synoniem voor onwaarheid is.

4. Om dezelfde reden had hij kunnen weten, dat ik nauwelijks méér voorbeelden in een verhaal van een uur had kunnen persen, maar dat ik juist de door De Telegraaf genoemde als randverschijnselen en als grote uitzonderingen heb gekenmerkt.

5. En nog eens om dezelfde reden is mij niet duidelijk, hoe de staatssecretaris kan schrijven over door mij aanwezig geachte misstanden. Ik heb de werkelijkheid geschetst, deze zelfs begrijpelijk en te verwachten genoemd. De kwalificatie 'misstanden' blijve daarom voor rekening van de staatssecretaris.

6. Welke redelijke grond zou ik hebben om concrete gevallen aan de leiding van de Belastingdienst bekend te maken?

a. Ik houd niet van het denunciatie-systeem, zoals dat bij een maatschappijstructuur past, waarin de ene burger de andere controleert.

b. Het ging mij om het algemene beeld, omdat dit beeld de mythe illustreert. De persoonlijke

gevallen als zodanig interesseren mij niet. Als getreiterd persoontje, of onder bepaalde omstandigheden als burger, moge ik naar de rechter of naar de baas van het boefje lopen – als wetenschapsman interesseert mij het fenomeen. De toezegging van de staatssecretaris om hem ter ore gebrachte gevallen grondig te doen uitzoeken, kan hooguit een zondebok opleveren. Ook die behoort tot de middelen van de mythe. Hangt die eenmaal, dan is de lucht weer zuiver.

c. Tenslotte heb ik geen enkel vertrouwen, dat juist in die gevallen waar het mij om gaat – te weten *algemeen* optredende verschijnselen – ambtelijk onderzoek tot enige maatregel zal leiden. Ik heb in het verleden wel meer praktijken gesignaleerd. Voorzover zulks in annotaties geschiedde, waren de betrokken inspecties en personen weliswaar niet mij, maar de leiding van de Belastingdienst met name bekend. Hebben zij Den Haag ooit aanleiding gegeven in te grijpen?

7. Indien de staatssecretaris in gemoede ervan overtuigd is, dat ik door de wijze van presentatie de integriteit van de Belastingdienst ten onrechte in twijfel heb getrokken, dan twijfel ik aan de onpartijdigheid van de staatssecretaris. De regering immers behoort voor alle burgers gelijkkelijk op te komen. De staatssecretaris had dan in zijn antwoord gelijkerwijze protest moeten aantekenen tegen het in twijfel trekken van de integriteit van de belastingplichtigen en de rechters, die in mijn exposé niet beter en niet slechter dan de fiscale ambtenaren werden behandeld.

Indien dan duidelijk wordt, dat het antwoord van de staatssecretaris geheel aan inhoud en strekking van mijn lezing voorbij gaat, terwijl hij het hele verhaal, inclusief debat, belangstellend heeft gevolgd, dan staat men voor de vraag naar het waarom. Eén mogelijkheid wil ik uitsluiten: dat hij mijn lezing niet begrepen heeft. De wegen van de politieke carrière mogen ondoorgrondelijk zijn, op de plaats, die drs. Van Rooyen bij de Shell innam, kom je niet zonder een hoge mate van intelligentie en deskundigheid. Voor zover ik het kan zien, resten dan nog twee mogelijkheden:

of de staatssecretaris heeft bewust voor de mythe gekozen. Dit zou betekenen, dat hij afwijkingen van het mythische beeld slechts als incidenten, niet als symptomen wenst te interpreteren. Waar het mij om ging, de mythe, wordt dan een onjuiste opgeklopte theorie rond een enkel al dan niet gefantaseerd of overdreven incident;

of de staatssecretaris zou mijn verhaal persoonlijk wel juist willen weergeven, maar is de gevangene van de topambtenaren en moet uitspreken wat de mythe vereist. Het feit, dat hij alleen inspecteurs noemt waar ik mijn voorbeelden uitdrukkelijk op alle fiscale ambtenaren betrok, zou op deze laatste verklaring kunnen wijzen.

Hoe dit ook zij, de hele rel onderstreept de woorden, die naar aanleiding van de reacties op mijn lezing tegen mij werden gesproken: 'Er lijkt wel een samenspanning gaande om je theorie te bevestigen'.

# Serie Belastingconsulentendagen

1. Prof. H. J. Doedens, Verleden, heden en toekomst der buitengewone lasten. Aangevuld met een overzicht van de voornaamste beslissingen inzake buitengewone lasten. Prof. Dr. B. Schendstok, Goed koopmansgebruik als rechtskundige norm voor het bepalen van de belastbare jaarwinst.  
H. J. Hofstra, De bedrijfseconomische aspecten van het begrip 'goed koopmansgebruik'. 1956.
2. Prof. Mr. H. J. Hellema, Fiscale problemen bij de groei van de onderneming. Debaters: Mr. A. J. van Soest, Prof. Mr. H. Schuttevåer, Prof. Dr. B. Schendstok. 1957.
3. Prof. Dr. A. I. Diepenhorst, Het fisc. econ. aspect v. d. voorraadwaardering.  
Mr. A. J. van Soest, Het fisc. jur. aspect v. d. voorraadwaardering.  
Debaters: Prof. Dr. B. Pruyt, Mr. Dr. E. Tekenbroek, Mr. I. van Praag, B. Schippers. 1958.
4. Prof. Mr. H. Schuttevåer en J. E. A. M. van Dijck, Belastingbesparing. Debaters: Prof. Mr. K. V. Antal, Mr. J. van Soest, B. J. Udink, Prof. Dr. B. Schendstok. 1959.
5. Prof. Mr. H. J. Hellema, De rechtszekerheid in het fiscale recht. Debaters: Prof. H. J. Doedens, Prof. Mr. G. de Grooth, Tj. S. Visser. 1960.
6. Prof. Dr. J. van der Poel, Het fiscale compromis. Debaters: Mr. W. B. Plantenga, Mr. N. J. Polak, A. F. Tuk. 1961.
7. Prof. Mr. J. G. Detiger, Belastingheffing een rechtzaak. Debaters: H. J. Hofstra, J. J. Verseput, Prof. Mr. W. J. Slagter. 1962.
8. Prof. Dr. A. J. van den Tempel, Tarieven en tariefsvergelijking. Debaters: Prof. Mr. J. G. Detiger, A. v. Urk, Prof. Dr. M. J. H. Smeets. 1963.
9. J. C. Jansen, Harmonisatie van de omzetbelasting in de E.E.G.-landen. Debaters: Prof. Dr. B. Schendstok en Prof. Mr. K. V. Antal. 1964.
10. Prof. Mr. H. J. Hellema, De functie van de commissaris in de naamloze vennootschap. Debaters: Prof. Mr. W. C. L. van der Grinten en Prof. J. E. A. M. van Dijck. 1965.
11. Prof. J. E. A. M. van Dijck, Geruisloze overdracht en overgang van ondernemingen.
12. Prof. Mr. H. J. Hofstra, Het vraagstuk van de vermogenswinstbelasting. Debaters: Mr. A. J. van Soest en Prof. Mr. H. J. Hellema. 1967.
13. Prof. Mr. Ch. P. A. Geppaart, Onevenwichtigheden in de belastingwetgeving. Debaters: Prof. Mr. K. V. Antal en Prof. Mr. L. J. M. Nouwen. 1968.
14. Prof. J. E. A. M. van Dijck, Fiscale achteruitstelling van het zelfstandige beroep. Debaters: Prof. Mr. H. J. Hellema en Prof. Dr. D. Brüll. 1966.
15. Prof. Mr. M. V. M. van Leeuwe, Fusies van naamloze vennootschappen. Debaters: Prof. Dr. J. H. Christiaanse en Dr. K. Rijks. 1970.
16. Mr. J. Peters, Algemene beginselen van behoorlijk bestuur. Debater: Prof. Mr. D. Simons. 1971.
17. Prof. Mr. J. van Soest, De directe werking van rechtsbeginselen in het stellige belastingrecht. Debaters: Prof. Mr. Ch. P. A. Geppaart en Prof. Mr. J. P. Scheltens. 1972.
18. Prof. Mr. J. K. Moltmaker, Cumulatie van inkomstenbelasting en successierecht. Debaters: Prof. P. L. Dijk en Prof. Mr. Ch. P. A. Geppaart. 1973.
19. Prof. Dr. D. Brüll, Fiscale mythologie. Debaters: Prof. Mr. L. J. M. Nouwen, H. baron van Lawick. 1974.

Uitgeverij FED B.V. Deventer  
Ook verkrijgbaar via de boekhandel.